

## DEMOKRAT PARTİNİN DİN POLİTİKALARININ TÜRK BASININDA YANSILAMALARI (1950-1954)

**Yrd.Doç.Dr.Necati AKSANYAR**

Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kütahya - Türkiye

### ÖZET

Bu çalışmada Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki bağımsızlık hareketinde; Kuvay-i Milliye içerisindeki İslami düşüncelerin etkileri ele alınmıştır. Bunun yanında “ümme” anlayışından “millet” anlayışına geçişinde hız kazandığını görmekteyiz. 1924-1925-1926 ve 1928 yılı ve sonrası reformları incelenmiş, Demokrat Parti (DP) döneminde uygulanan din ağırlıklı politikalar ele alınmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) sert tavrı, anayasanın laik yapısı, DP'yi itidalli davranmaya sevk etmişse de 1954 seçimlerindeki ezici çoğunluğa sahip olması neticesinde din ağırlıklı politikalarını sürdürmelerinin basında yansımalarını incelemiştir.

### THE MEDIA COVERAGE OF THE DEMOCRATIC PARTY POLITICS CONCERNING RELIGION

This study elaborates on the effects of Islamic thoughts during the Independence Movements (National Forces) following the World War I. There was a significant shift from the notion of "ummah" to that of "nation (millet)". This study investigate the reforms during the years 1924 to 1926 and the years following 1928 as well as the policies concerning religion during the Post-World War Democratic Party era. I analyze the Republican People's Party's strict attitude toward religious policies and the secularist character of the Constitution that forced the Democratic Party to adopt moderate policies toward religion and the resumption of the religious policies and the media framing of these policies following the 1954 elections that gave a dominant majority to the Democratic Party.

**KEYWORDS:** Turkey, Democratic Party, Turkish Press, Religion and Politics.

### 1. GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı Devletini içine düştüğü zor durumdan kurtarmak için halkın başlattığı bağımsızlık hareketi önem arz etmektedir. Bu hareketin askeri kanadını temsil eden Kuvay-ı Milliye içerisinde İslam'ı düşüncelerin etkileri önem arz etmekteydi. Zira, kurtuluş savaşını idare eden kadrolar bu düşüncelerden istifade ederek “beyannameleri ve nutukları süsleyen dini sözler, kaleme alınan fetvalar, metinlerin başındaki besmeleler, kongrelerin sonundaki dualar” ile bunu perçinlemişlerdi. (SELEK,

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

1965: 67) Şerif Mardin de bağımsızlıkta İslam’i kurumların önemine vurgu yapıp halk’ın bu kurumlara yakınlığını belirterek Anadolu’daki örgütlenmelerin bir çoğunun “din adamları tarafından” (MARDİN, 1998: 30) yürütüldüğünü belirtmektedir.

Vatanın kurtarılması ve geleceği için yapılan toplantı ve kongrelerde de din faktörü ön planda olmuştur. Zira, teşekkül olunan bu kongrelerdeki amaç “Osmanlı Vatanı’nın bütünlüğünün ve millî bağımsızlığın sağlanması, hilafet ve saltanat makamlarının korunması için millî kuvvetleri yapıcı duruma getirmek” (GOLOĞLU, 1969: 82) olmuştur. Kurtuluş Savaşı devam ederken toplanan Büyük Millet Meclisi memleketine yayınladığı beyanname’de “Allah’ın lâneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun ve tevfiği, Halife ve Padişahımızı, millet ve vatanı kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın.” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1920: 60) demektedir. Ancak kurtuluş mücadelesinin başarıya ulaşılmasından sonra lider konumundaki yenilikçiler hedefleri doğrultusunda “milliyetçi özlemini çektikleri milli devlet formülünün” (TUNAYA, 2003: 131) gerçekleştiricileri olarak dine ve hanedana yer ayırmamışlardır. Zaten modernist bir hayat anlayışına sahip olan ve bunu yeni devletlerinin temel taşı haline getirmek çabasına girerek “milli kurtuluş savaşı bitir bitmez hemen bir toplumsal devrim” savaşı’ını başlattılar. Nitekim Mustafa Kemal’de savaşın bitiminde ‘asıl savaş şimdi başlıyor’ diyerek girilen dönemecin zorluğunu ve önemini dile getiriyordu. (BERKES, 2002: 113) Mustafa Kemal’in savaş dediği batılılaşma çabası olmakla beraber bu çaba ve inkılaplarının özü kendinden önceki dönemlerden farklı olmamıştır. Ancak aradaki en bariz ayırım modernizasyonun “dine ve hanedana dayalı meşruiyetten arınmış bir siyasi sistemin tanımlanması üzerine yoğunlaştırılmış” (KEYDER, 2004: 122) olmasıdır. Gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemindeki yeniliklere karşı çıkan kesim genelde İslamcı ve muhafazakar tabakaydı. Zira Osmanlı döneminin yenilikçi kadrosu bu kesime sert yüzünü gösteremediğinden hedeflerine ulaşmamıştı.

Mustafa Kemal ise Osmanlı’nın düştüğü hataya düşmeyerek devrimlerin “doğasında var olan sertlik politikasını İslamcılara” karşı da aynı şekilde izlemeyi ilke edinmişti. (DUMAN, 1997: 24) Nitekim M. Kemal Atatürk yaptığı inkılaplara karşı olanlara sertlik politikasını uygulayarak “hiçbir gerici davranışa karşı taviz” vermemiştir.<sup>1</sup> (ARSEL, 1974: 54) Bundan dolayı da reformlarının odak noktası din olup “dinin siyasallaşmasına” karşı (ERGİL, 1990: 16) çıkmakla beraber dini batılılaşma karşısında da “en güçlü ideoloji olarak” görmüştür. Nitekim Mustafa Kemal ve liderliğindeki milliyetçi hareket’in amacı devlet otoritesini “etnik, dinsel” ve farklı grupların üzerinde sağlamak olmuştur. (TOPRAK, 1986: 359-360) Yine M. Kemal ve arkadaşları “İslam’i temellere dayanan geleneksel Osmanlı kültürünün yerine laik ve hümanist esaslara” dayalı bir kültür oluşturma çabasını gütmeyen gerekliliğine inanmışlardır. (KARATEPE, 1993: 88) Nitekim kurtuluş çaresinin “din ve dünya işlerini birbirinden” ayırmaktan geçtiğini M. Kemal nutuklarında sık sık belirtmiştir. (ARSEL, 1974: 54) Tüm bu amaçlar doğrultusunda Kemalist kadro daha kurtuluş savaşı devam ederken ideallerindeki devletin alt yapısını hazırlamaya başlayarak 20 Ocak 1921’de 23 maddelik Teşkilat-ı Esasiye adlı anayasalarını ilan ettiler.

<sup>1</sup> “Taviz vermek şöyle dursun ne kadar önemsiz görünürse görünsün her türlü şeriatçı eğilimin karşısına dikilmiş ve buna cüret edenleri amansız bir şekilde cezalandırmasını bilmiştir.”

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

İlan edilen anayasanın 7’inci maddesinde “şeriat hükümlerinin uygulanması” ve tüm kanunların denetimi Büyük Millet Meclis’ine ait (ATATÜRK, 1990: 382-383) olmakla beraber “devlet dini hakkında hiçbir hükmün yer almadığı” görülürken anayasa’da iktidarın kaynağını Allah’tan alan saltanat’ın da hukuki bir varlık olarak tanınması da çelişkiye neden olmuştur. (TARHANLI, 1993, 15) Ancak 29 Ekim 1923’ tarihinde “Teşkilâtı Esasiye Kanun’unun Bâzı Mevaddının Tavzihan Tadiline dair Kanun” kabul edilerek anayasanın 2’nci maddesi “Türkiye Devletinin dini, Dini İslâm’dır. Resmî lisanı Türkçe’dir.” (Kanun No: 364, 1931: 398) şeklinde değiştirilmiştir. 20 Nisan 1924 tarihinde ise Teşkilat-ı Esasiye Kanun’u birtakım düzenlemelere uğramasına rağmen 2’inci madde’deki “Türkiye Devletinin dini, Dini İslâm’dır” ibaresi aynen kalmıştır. (Kanun No: 491, 1931: 1019-1022) Böylece devletin bir dininin olduğu görülmekle (MUMCU, 1999: 325) beraber bu durum laiklik anlayışıyla tezat arz etmekte olup 20 Ocak 1921 tarih ve 85 sayılı ile 29 Ekim 1923 tarihli 364 sayılı kanunlar çıkarılmıştır.

## 2. CUMRURİYET DÖNEMİ

Devletin hukuki yapısını tamamlayan Cumhuriyetçi kadrolar artık inkılap hareketlerine başlayacaklardı nitekim bunun için daha tam bağımsızlık kazanılmadan işe koyulmuşlardı. İlk adımda 30 Ekim 1922 tarihinde Dr. Rıza Nur ve arkadaşlarının verdikleri 6 maddelik önerge ile başlamış olup bu önergede “Osmanlı Devleti’nin sona erdiği, Ankara hükümetinin onun yerine geçtiği, hilâfet makamının esaretten kurtarılacağı” belirtilerek saltanatın kaldırılması gerekliliği belirtilmişti. Önerge “Şer’iye, Adliye ve Kanun-ı Esasi” komisyonlarının ortak toplantısında görüşülerek 1 Kasım 1922’de TBMM’nin 130’uzuncu birleşimde saltanat resmen kaldırılmıştır.<sup>2</sup> (AKBULUT, 2002: 347-348) Böylelikle reformcu hareket Osmanlı devlet yapısının temel mihenklerinden olan saltanat’ı kaldırmakla hilafeti yalnız bırakıp akabinde de halifenin de meclis’in tayin edeceğini ilan etmiştir.

Saltanat’ın kaldırılmasından sonra Mustafa Kemal ve arkadaşları için artık devlet şeklen var olup nitekim sorun rejimin adının konulması olmuş nihayet 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet’in ilanıyla zaten Milli Mücadele dönemi sonrası, eski kurumların çoğunun “hukuken ve fiilen” yıkılmış (SELEK, 1965: 394) olmasından dolayı artık modernleşme ve kurumsallaşma devri başlamış oluyordu. Cumhuriyetin ilanıyla modernleşme ve laiklik çalışmaları başlamıştır.

### 2.1. 1924 YILI REFORMLARI

Özellikle de 1924 yılı bu alanda milat olup ilk olarak da 7 Şubat 1924’te Maarif Vekâleti yabancı okullardaki dinsel alamet ve simgelerin kaldırılması hakkında kararname çıkartmıştır. (ÖZERDİM, 1996: 81) Bunun devamında 3 Mart 1924 tarihinde meclis’e verilen önergelerin kanunlaşmasıyla laikliğin temel taşları oluşturulmuştur. Bu önergeler şunlardır:

- 1- Siirt milletvekili Halil Hulki ve 50 arkadaşının “Şer’iye ve Evkaf Vekâleti ile Erkan-ı Harbiye Vekâleti’nin” kaldırılmasıyla ilgili kanun teklifi. (429 Nolu Kanun)

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

2- Manisa milletvekili Vasıf Bey ve 50 arkadaşının “eğitim ve öğretimin birleştirilmesi” ile ilgili kanun teklifi. (430 Nolu Kanun)

3- Şeyh Saffet ve 53\* (NUTUK, 574) arkadaşının “hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanı’nın Türkiye dışına çıkarılmasıyla” ilgili kanun teklifi meclis’te beş saatlik müzakerelerden sonra kanunlaşmıştır. (430 Nolu Kanun) (TBMM Zabıt Ceridesi, 1340)

Bu kanunlardan Şer’iye ve Evkaf Vekaletinin kaldırılmasına dair kanunun 1’inci maddesi gereğince Başbakanlığa bağlı olarak “ibadete dair bütün hükümlerin ve işlerin yürütülmesi ve dînî müesseselerin idaresi için Cumhuriyet’in merkezinde bir Diyanet İşleri Başkanlığı” kurulmuştur. (TBMM Zabıt Ceridesi, 1340) Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’nin kaldırılmasıyla “din işlerinin yürütülmesi, merkezi idare içinde” bu iki kurumun gördüğü hizmetleri yerine getirmek için de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yanında Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruldu. (ERTAN & KÜÇÜK, 1976: 19) Böylelikle devlet, “dine ve dinin sosyo-politik alandaki nüfuzuna” karşı bu kurumu kullanmayı tercih etmişti. (TARHANLI, 1996: 111) Zira başlangıçta Türkiye Cumhuriyet’inde “devlet dine karışmayacak, din devlete” karışmayacaktı, ancak bu parola gerçekleşme olanağı bulamamıştır. Çünkü din, devlet’e karışmamakla “aksine devlet dine” karışmakla beraber diyanet ve vakıflar devleştirilip (BANGUOĞLU, 1984: 23) bu, dini kurumlar tamamen hükümet’in denetimi altına geçirilmiştir. (AKŞİN ve diğ., 1997: 95) Bu denetimin sonucunda laik olduğu belirtilen devletin laiklikten sapması kaçınılmaz hale gelmiştir. (DURSUN, 1997: 40)

Mustafa Kemal Atatürk, 31 Ocak 1923’te İzmir’de halka hitaben yaptığı konuşmada Arapça eğitimi eleştirerek “milletimizin, memleketimizin darülrifanları bir olmalıdır” (ATATÜRK, 1997, 94) diyerek eğitimde birlik esasının gerekliliğini belirtmişti. Nitekim Tevhidi Tedrisat Kanunu ile de bu birlik sağlanılmıştır. (TBMM Zabıt Ceridesi, 1924: 94) Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile “Türkiye’de Ecole unigue” sistemi kurularak Maarif Vekâletine bağlı okullarda özel teşebbüslerde eğitim kurumlarının, dil, din, ırk, mezhep farkı gözetilmeksizin herkesin aynı haklara sahip olacağı imkanı tanınmıştır. (YÜCEL, 1959: 316) Buna istinaden inkılapçı devlet adamları kendi okullarında uygulayacakları laiklik esaslarını azınlık okullarında da aynen uygulamak için “büyük titizlik” göstererek kanunun kabulünden sonra yabancı okullara birer genelge gönderip “bu okullarda din esaslarına dayanan eğitimi ve din propagandası yapılmasını yasak” etmişlerdir. Nitekim bu isteklere uymayan okulları kapatmada tereddüt etmemişlerdir. (BAŞGÖZ, 1999: 80)

Saltanat’ın kaldırılması sırasında halifeyi meclis’in atayacağı belirtilmişti. Cumhuriyetin ilanından sonrada artık bu kurumun bir işlevinin kalmadığı artık tarih sahnesinden silinmesi gerektiği üzerinde durulmuştu. Nitekim bu konuda meclisteki din adamları da etkili olmuştu. Bunlardan İslam’ın değişmez esaslarına bağlı bulunduğunu kabul edenlerin yanında İslam’ı sosyal değişmelere tabi olabilir ve ilerlemeye mani olmayan bir din olduğunun farkında olanlar da vardı. Lakin ikinci düşünceye sahip olan şeyh Saffet Efendi, İlyas Sami Bey, Halil Hulki Efendi, Darulfunun müderrisi Seyit Bey (KAYNAR, 1995: 14) gibi hocalar halifelik ve şer’iye vekâleti’nin kaldırılmasına dair kanun teklifinin öncülüğünü yapmışlardı. Din adamı milletvekillerinin olaya İslamcı gözle bakmalarıyla

\* Bu sayı nutukta 50 olarak verilmiştir.

yaptığı konuşmalardan sonra söz alan İsmet İnönü, “Hilâfet’in ilgasıyla Ahkâmı İslâmiye’nin muhafaza ve tamamen icrasında hiçbir eksiklik” olmayacağını belirtmiştir. (TBMM Zabıt Ceridesi, 1924: 62) Müzakerelerin sonunda da milli hakimiyet prensibine dayanan bir sonuca göre halifelik kaldırılmış olunuyordu. Böylece Cumhuriyet Türkiye’inde ‘dinî demokrasilik’ özelliğine son verilmiştir.(TUNAYA, 2003: 147) Zira bu kanunla “hilafet ve saltanat temeline dayalı teokratik halife sultan” rejimi ortadan kaldırılırken bunun temel dayanağı olan “İslam inancının siyasal yönüne de ağır bir darbe” indirilmişti. (DUMAN, 1997: 24) Cumhuriyet yöneticileri, “bireylerin ve sosyal grupların statülerini dinsel mensubiyetlere dayandıran Osmanlı teokratik yapısını yıkmakla, kulluk dönemini” de kapatmış oluyordular. (ERGİL, 1990: 22) 3 Mart 1924 kanunlarıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti’nde laikleşme ve modernleşme çalışmaları aynı yılki bir dizi inkılap hareketleriyle hız kazanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda 8 Nisan 1924’te “Mehakim-i Şer’iye’nin İlgasına ve Mehakim Teşkilatına Ait Kanun”un 1’inci maddesi gereğince şer’i mahkemeler kaldırılarak tüm mahkemeler birleştirilmiştir. Kanun mayıs ayında yürürlüğe girmesine rağmen (TBMM Zabıt Ceridesi, 1924: 431) medeni kanun’un 4 Ekim 1926’da kabul edildiği tarihe kadar şer’i davalara, “fıkıhtan anlayan yargıçların görevli olduğu Nizamiye mahkemeleri” (MANAZ, 1995: 76) bakmıştır. Yine 8 Nisan 1924’te hafta tatili hakkında kanunun 1’irinci maddesi gereğince tatil günü Cuma günü olarak belirlendi. (Kanun No: 394, 1931: 516)

## 2.2. 1925 YILI REFORMLARI

2 Eylül 1925 tarihinde memurların ve din adamlarının kıyafetleriyle ilgili kararnameyle memurların şapka giymeleri gerektiği belirtilmişti.<sup>3</sup> (ÖZERDİM, 1996: 90) Böylece giyim bir çağdaşlaşma sorunu olarak görülüp “giyim ile dinsel inançlar” arasında ilişki kurulması düşünülmüştür. (SARAY, 2002: 135) 25 Kasım 1925’te kabul edilen Şapka kanunu kabul edilerek 1’inci maddesi şöyle olmuştur:

Türkiye Büyük Millet Meclis’i azaları ile idareyi umumiye ve hususiye ve mahalliye ve bilûmum müessesata mensup memurun ve müstahdemin Türk milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek zorundadır. Türkiye halkının umumî serpoşu şapka olup buna münafi itiyadin devamını hükümet men eder. (Kanun No: 671, 1944: 108)

26 Kasım 1925 tarihinde “Devlet takviminde tarih mebdei olarak beynelmilel takvim mebdei” kabul edildi. (Kanun No: 698, 1944: 159) Bu durumla beraber “İslam saat ve takvim düzenleri” uluslar arası saat ve takvimlere göre yeniden düzenlendi. (DUMANOĞLU, 2005: 141) 30 Kasım 1925’te Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin kapatılması ve birtakım unvanların kaldırılmasına dair kanun kabul edildi. Kanunun birinci maddesi şöyleydi:

Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde gerek vakıf suretiyle, gerek mülk olarak şeyhinin tahtı tasarrufunda, gerek suveri aharla tesis edilmiş bulunan bilûmum tekkeler ve zaviyeler, sahiplerinin diğer şekilde hakkı temellük ve tasarrufları bâki kalmak üzere, kâmilen

<sup>3</sup> Nitekim kararnamenin yayınlandığı 2 Eylül günü Sivas’ta halk “şapkalar ve tekkeler” konusunda ayaklanmıştı. Ancak istiklal mahkemeleri’nce cezalandırılmışlardır.

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

seddedilmiştir. Bunlardan usulü mevzusu dairesinde filhal cami veya mescit olarak istimal edilenler ipka edilir. Aleûmum tarikatlere şeyhlik, dervişlik, müridlik, dedelik, seyyidlik, çelebilik, babalık, emirlik; nakiblik, falcılık; büyücülük, üfürükçülük ve gaibden haber vermek ve murada kavuşturmak maksadile nüshacılık gibi unvan ve kisve memnudur. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde selâtine ait veya bir tarika veyahut cerri menfaate müstenid olanlarla bilûmum sair türbeler mesdud ve türbedarlıklar mülğadır...(Kanun No: 677, 1944: 113)

Mustafa Kemal de 30 Ağustos 1925 Kastamonu’da CHP, binasında yaptığı konuşmada ölümlerden medet beklemenin medeni toplumlarda bir kusur olduğunu ve Türkiye Cumhuriyeti’nin “şeyhler, dervişler, müritler, meczuplar memleketi” olamayacağını belirterek (ATATÜRK, 1997: 225) tekke ve türbeler hakkındaki fikirlerini beyan etmişti.

## 2.3. 1926 YILI REFORMLARI

17 Şubat 1926 tarihinde İsviçre’den medeni kanunu alınarak 110’uncu madde gereğince resmi nikah dini törenin ön koşulu olmuştur. (Kanun No: 743, 1944: 237) Böylece resmi nikah zorunlu kılınıp dini nikah isteğe göre serbest bırakılmıştır. 266’ncı madde ise ‘dini terbiye’ ile ilgili olup bu terbiye ana ve babaya bırakılıp kişi reşit olduğunda istediği dini seçmekte hür olacaktı.<sup>4</sup> (MUMCU, 1999: 329; ÖZERDİM, 1996: 94) Böylece dinin vicdanlarda yer alması gerektiği kaydedilmiştir.

1 Mart 1926’da İtalya’dan ceza kanun’u alındı. Ceza kanun’ndaki “Devlet kuvvetleri aleyhinde cürümler” faslında yer alan 163’üncü madde dikkat çekmekle beraber din üzerindeki baskıların ve adeta laikliğin siyasi avukatı halini almıştır. Ceza kanun’undaki 163’üçüncü madde şöyleydi:

Dini veya dinî hissiyatı veya dinen mukaddes tanılan şeyleri alet ederek her ne suret ve sıfatla olursa olsun devletin emniyetini ihlâl edebilecek harekete halkı teşvik veya bu bapta cemiyet teşkil edenler teşvikat ve teşkilâtın bir gûna fiili eseri çıkmamış olsa bile muvakkat ağır hapse mahkûm olurlar.

Dinî efkar ve hissiyata müstenit siyasi cemiyetler teşkil edilemez. Bu gibi cemiyetler dağıtılır ve teşkil edenler âzaları birinci fıkra mucibince cezalandırılır. (Kanun No: 7665, 1944: 519, 548, 576)<sup>5</sup>

## 2.4. 1928 YILI VE SONRASI REFORMLARI

Cumhuriyet Halk Partisinin 5 Nisan 1928 günkü toplantısında alınan bazı kararlar (ÖZERDİM, 1996: 100) 10 Nisan 1928 tarihinde meclis’te “Teşkilat-ı Esasiye Kanun’unun Bazı Maddelerinde Muadil Kanun” olarak görüşülüp dinle ilgili değişiklikleri öngörüyordu.

<sup>4</sup> Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt zamanında çıkan bu kanun, Şükrü Kaya başkanlığında 2 milletvekili, 1 savcı, 8 yargıç, 3 avukat ve 11 profesörden oluşan bir heyet tarafından düzenlenmiştir.

<sup>5</sup> Bu suçu gerçekleştirenler kanunun 313. maddesine göre 1 ile 5 seneye kadar cezalandırılacaktır.

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

kanun'un 2'inci maddesinden "Türkiye Devletinin dini, dinî İslam'dır" ibaresi çıkarılmıştır. 16'inci madde'deki milletvekillerinin yeminindeki "vallahi" çıkartılıp "namusum üzerine söz veririm" ibaresi konulmuştur. 26'ıncı madde'deki "ahkam-ı şer'iyenin tenfizi" kaydı çıkarılmıştır. 38'inci madde de Cumhurbaşkanı'nın yemininden de "vallahi" kaldırılıp "namusum üzerine söz veririm" ibaresi konuldu. (Kanun No: 1222, 1931: 273)

6 Mart 1933 tarihinde de Diyanet işleri müftülöklere bir tamim gönderip "öz dilimizle her tarafta Türkçe ezan okunduğu bir zamanda minarelerde Arapça salat ve selam okumak ahenksiz düşeceği gibi hükümeti celilenin takip buyurduğu maksadı milliye" ile uyuşmayacağından salat ve selam'ın Türkçe yapılmasının uygunluğunu bildirmiştir. Ancak ezan ve kamet'in Türkçe okunmaması durumunda bir müeyyide ve hüküm belirtilmemiştir. (DAVER, 1955: 171) Nihayet 2 Haziran 1941 yılında "Türk Ceza Kanunu'nun" 526'ıncı maddesine (Şapka Kanunu) bir ilave yapılarak "Arapça ezan ve kamet okuyanlar üç aya kadar hafif hapis veya on liradan iki yüz liraya kadar hafif hapis cezasıyla cezalandırılır." (Kanun No: 4055, 1941: 1298) denilerek yaptırımın şekli belirtilmiştir.

3 Aralık 1934 "Bazı kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun" gereğince "her hangi din ve mezhebe mensup olursa olsun, ruhanilerin mabet ve ayin haricinde dahi kisve" ile dolaşmaları yasaklanmıştır. (Kanun No: 2596, 1935: 34) 27 Mayıs 1935 tarihinde "Ulusal bayram ve genel tatiller hakkında kanun" kabul edilerek hafta tatili "cumadan pazara" çevrilmiştir. (Kanun No: 2739, 1935: 1171) 14 Haziran 1935'te "Diyanet İşleri Teşkilat ve vazifeleri hakkında kanun"un 3'üncü maddesine gereğince "Diyanet İşleri Reisi, Başvekilin inhası üzerine Cumhur reisi tarafından tayin" olunuyordu. (Kanun No: 2800, 1935: 1501-1502)

5 Şubat 1937'de Teşkilatı Esasiye Kanun'un bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki tasarıyla bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Yeni düzenlemeyle Teşkilatı Esasiye kanununun 2'inci maddesine "Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Lâik ve İnkılâpçıdır." ibaresi eklenmiştir. (Kanun No: 3115, 1937: 307) Böylece devlet, dini imajından çıkarak laik konuma getirilmiştir. Anayasa tadilinde hükümet adına söz alan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya "eşhasın vicdan hürriyetlerine ve istedikleri dinlere intisabına zerre kadar müdahalemiz yoktur. Herkesin vicdanı hürdür, bizim istediğimiz hürriyet"tir (KAYA, 1937: 61)<sup>6</sup> diyerek dinin bir vicdan işi olduğu iddiasında bulunmaktaydı.

15 Kasım 1935 tarihinde "Cami ve mescidlerin tasnifine" dair kanun kabul edilmiştir. Kanununun 1'inci maddesine göre tasnif dışı kalacak cami ve mescitlerin usulüne göre kapatılıp başka amaçlarla istifade edileceği belirtilmişti. Boşta kalan din adamları da yeni vazifelere atanacaktı. (Kanun No: 2845, 1936: 13-14) 28 Haziran 1938'de "Cemiyetler kanunu" kabul edildi. 9'uncu maddenin e fıkrası "din, mezhep ve tarikat esaslarına" h fıkrasında ise "aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına dayanan" parti kurulması yasaklanmıştır. (Kanun No: 3512, 1956: 726-727-TBMM Zabıt Ceridesi, 1938: 414)

<sup>6</sup> "Bizim istediğimiz hürriyet, laiklikten maksadımız dinin memleket işlerinde müessir ve amil olmamasını temin etmektir."

Milli Mücadelede din olgusunun ne derecede bir etkiye sahip olduğu daha önce belirtilmekle beraber Cumhuriyetçi kadroların bu husustaki titizlikleri din eğitimi konusunda dikkatli davranmalarına neden olmuştur. Bundan dolayı hükümet programlarında bu tür manevi değerlere yer verilmeye dikkat edilmiştir. Nitekim I. İcra Vekilleri Heyeti'nin Maarif Vekili Rıza Nur 9 Mayıs 1920'de mecliste maarif programını çocuklara verilecek terbiyenin her yönüyle “dinî ve millî bir hale koymak” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1920: 241) olarak açıklamaktaydı. Zira, 3 Mart 1924 öğretim birleştirilmesi kanunu'nu gereğince dini vazifeleri yerine getirmek için gerekli memurların yetişmeleri için 1923-1924 eğitim-öğretim yılında 29 yerde eğitim süresi 4 yıl olan imam-hatip mektepleri açılmıştır. Bu okulların ilk öğrencileri ‘Medresetü'l irşad’ ve ‘Taşra medreseleri’ öğrencileri olmakla beraber aynı kanunla İstanbul'da Darülfünun'da bir ilahiyat fakültesi açılmıştır. İlk açıldıkları yıl 2.258 öğrencisi olup yıl sonunda bu sayı 1.822'ye düşmüştür. 300 civarında öğretmenle öğretime başlayan imam-hatipler yıl sonunda (1924) mezun verme durumuna gelmişlerdir. (CEBECİ, 1966: 142) 1926-1927 öğretim yılında Kütahya ve İstanbul imam-hatipleri dışındaki tüm mektepler kapatılmıştır. Her iki okuldaki öğrenci sayısı da toplam 278 idi. Her iki mektep de 1929-1930 öğretim yılında resmen, 1931-1932 öğretim yılında ise öğrenci bulamadıkları gerekçesiyle fiilen kapatılmıştır. (ÜNSÜR, 1995: 278) İmam-Hatiplerin kapatılması sonucu dini hizmetler sekteye uğramaya başlamış zira diğer okullarda da din dersleri okutulmamaya başlanılmıştı. Zira, Cumhuriyet döneminde din eğitimi yasaklayan herhangi bir kanun çıkarılmamasına rağmen “programlarda değişiklikler” yapılarak din eğitimi aşama aşama tasfiye edilmiştir. (AYDIN, 2000: 35) İmam-Hatip mekteplerinin ardından Darülfünun'daki İlahiyat Fakültesi de kapatılmış ve Maarif Vekâletine bağlı hiçbir dini eğitim-öğretim kurumu kalmamıştır. Din derslerinin de 1931 yılında tamamen çıkarılmasıyla halkın dini eğitim ihtiyacını karşılamak için 1932'de ‘Kuran Kursları’ (darul kurrallar), tek dini müessese olarak açılmışlardır. Diyanet İşlerine Bağlı olmakla beraber “mahalle mektebi düzeyinde” olup mektep ve camilerde faaliyet göstermişlerdir. Sadece kuran okuma ve hafızlık eğitiminin verildiği yerler olmuşlardır. (ÜNSÜR: 1995: 93)

### 3. 1946-1950 DÖNEMİ GELİŞMELERİ

İkinci Dünya Savaşı sonrası CHP'nin içindeki muhalefetin etkisiyle parti'nin 1945 kurultayında 6 ok'un anlamı yeniden gözden geçirilmekle beraber devlet içerisinde DİB., gibi bir teşkilatın uygun olmadığı belirtilerek dine değer verme ve dini devrimci bir karaktere büründürmenin gerekliliğinden bahsedilmiştir. (ÖZEK, 1968: 164) CHP içerisindeki dinsel talepler parti içinde 1945 yılında bir grup milletvekilinin “dinde reform fikrini” ortaya atmasına neden olmuştur. Bu milletvekilleri şu tekliflerde bulunmuşlardır:

- 1- Dünya işlerini din işlerinden tamamıyla ayırmış olan bir rejimde Diyanet İşleri Reisliği gibi bir teşkilâtın yer almaması,
- 2- Kur'an ve din tatbikatının öztürkçe olarak tanzim ve tertibi,
- 3- İbadet yerleri Türk'ün geleneğine uygun bir tarza konularak Halkevleri'nin ibadet yerlerine sokulması,
- 4- Dinsel kılıkların kaldırılması,
- 5- İbadet metod ve zamanlarının düzenlenmesi,
- 6- Diyanet İşleri Reisliği yerine, Dil Kurumu'na benzer bir teşkilatın,



# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

kurulması gibi talepler olmakla beraber parti içinde karşıt sesler yükselmiş olup devletin din işini yeniden ele almasının doğru olmadığı tezi ileri sürülmüştür. Bunlar için dine reform gerekli olup ancak bu bir ıslahat olarak değil de bir “kültür” işi olarak yapılmalıydı. (SENCER, 1968: 142-TUNAYA, 2003: 171-172) Çok partililiğin zeminin hazırlanmasıyla 1946 yılında kurulan DP yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir. Dini gruplar partinin kuruluş gününü ‘Ateist Halk Partisi’nden kurtuluş günü olarak kutlamışlardır. (FEROZE, 1995: 37) DP’nin kuruluşuyla beraber CHP’nin 17 Kasım 1947’de toplanan 7’inci kurultayında dine dönme çabalarına yönelik beyanlar olmuştur. Zira, Laiklik ile ilgili müzakereler 2 Aralık 1947’te iki oturum halinde yapılmış olup din eğitimi, laikliğin uygulanışı ve Diyanet İşleri Başkanlığı üzerinde tartışmalar sık sık yaşanmıştır. Birçok milletvekili ve delegenin fikir beyan ettiği kurultayda Tahsin Banguoğlu (Bingöl Milletvekili), müzakereleri toplamak için yaptığı konuşmada genel istekleri şöyle sıralamıştır:

Din tedrisatı yapılsın, Din müesseslerine bakılsın, Din adamları terfi edilsin.” diyerek laikliğin “dini umumi hayatta lâyük olduğu muhterem bir köşeye yerleştirir ve hayatta oradan içeriye tecavüz ettirilemez...Türk milleti inkılâbında din ile dünyayı ayırmış, şeriatı atmış, din müessesesi ortada kalmıştır. Teşkilatımızda yer verilmeyen yalnız şeriatır. (CHP Yedinci Kurultayı Tutanağı, 1948: 466)

7’inci kurultayın etkisiyle CHP ılımlı bir siyaset dürmeye başlamış bunun ilk adımını da 1948 yılında hükümet aldığı bir kararla hacca gidecekler için ilk defa döviz vermesiyle atmıştır. (ÖZEK, 1968: 165) Hükümetin 1948 yılı içinde aldığı döviz temini kararı İslamcı basında olumlu karşılanmış nitekim bir yıl sonra hacca gidenlerin yanında gündelik gazeteler de oradaki atmosferi memlekete aksettirmek için muhabirlerini göndermişlerdir. Bu arada “hacın sıhhi ve mali ihtiyaçları” ile ilgilenmeleri hususunda “Hac Cemiyeti” (EDİP, 1949: 181-182) adında bir teşkilatın kurulması önerilmekteydi. Hükümet bir yandan dini talepleri karşılama yoluna giderken bir yandan da aşırı sağ ve sol düşünceye karşı tedbirler almak durumunda kalmıştır.

Bu doğrultuda 9 Mayıs 1949 tarihinde Başbakan Günaltay, TBMM’ne “son zamanlarda komünistlik ve dincilik propaganda” ve cereyanlarının dikkat çeker bir hal aldığını “halkın emniyet ve selameti ve saadet ve refahı ve ilerleme ve gelişmesi” için bu tür faaliyetlerin takip ve önlenmesi gerektiğini ancak bu konudaki cezai hükümlerin kapsam yetersizliği ve ceza azlığından dolayı 141, 142 ve 163’üncü maddelerin tadili maksadıyla bir teklif sunmuştur. (TBMM Tutanak Dergisi, 1949) Maddelerin müzakereleri sırasında da tartışmalar 8 Haziran’da başlayıp yoğun bir şekilde devam ederek 10 Haziran 1949 tarihinde tümü kabul edilerek yürürlüğe girmişlerdir. (TBMM Tutanak Dergisi, 1949: 680) Laiklik ve irtica ile ilgili olan 163’üncü madde de yapılan tadille şöyle olmuştur:

Madde 163- Lâyikliğe aykırı olarak, Devletin içtimaî veya hukukî temel nizamlarını, kısmen de olsa dinî esas ve inançlara uydurmak amacıyla cemiyet tesis, teşkil, tanzim veya sevk idare eden kimse iki yıldan yedi yıla ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Böyle cemiyetlere girenler veya girmek için başkalarına yol gösterenler altı aydan aşağı olmamak üzere hapis cezasıyla cezalandırılır. (TBMM Tutanak Dergisi, 1949: 666)

Tasarının maddelerin tadilinde ortak hareket eden iktidar ve muhalefet İslamcı basın tarafından eleştirilmiştir. Nitekim Sebilürreşad Dergisi “dine karşı takip edilecek siyasette Halk partisi Demokrat parti ile hususi surette müşterek cephe kurdular” diyerek “Müslüman kardeşlerine” şu nasihatlerde bulunmayı ihmal etmemiştir:

Ey Müslümanlar! Hangi partiden olursanız olunuz. Dininizi parti ihtiraslarına katiyen kaptırmayınız. Siyasete âlet etmeyiniz, her halde dininizi partiler üstünde tutunuz..Bu fevkalâde hâdiseleri bütün dindaşlarımızın sabır ve sükûnetle karşılamaları iktiza eder... (Sebilürreşad, 1949: 364)<sup>7</sup>

Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerinin tadilinin yapıldığı (141,142,163) gün tekke ve zaviyelerin kaldırılması hakkındaki 677 nolu kanun ihtiyaca kafi gelmediği için bazı eklemeler yapılarak (YÜREGİR, 1949: 708)<sup>8</sup> 1949'da aldığı şekil şöyle olmuştur:

Ek Fıkra: Şeyhlik, babalık ve halifelik gibi mensupları arasında baş mevkiinde bulunanlar altı aydan az olmamak üzere hapis ve 500 liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasından başka bir yıldan aşağı olmamak üzere sürgün cezası ile cezalandırılırlar. (TBMM Tutanak Dergisi, 1949: 709; Kanun No: 5438, 1949, 1438)

1950 yılında ise türbelerin açılmasına yönelik istekler daha da artmaya başlamıştı. Peyami Safa, Ulus Gazetesinde inkılabın çeyrek yüzyıldır bazı korkularını eyleyememişse onun millet tarafından benimsendiğinden şüphe edilmesi gerektiğini belirterek türbelerin açılması gerektiğini şöyle açıklamaktaydı:

Bugün bizim için bir türbe korkusu kalmış mıdır? Ziyaretine izin verilirse, içindeki sandukanın kapağı açılacak ve Osmanlılık, dimdik ve uzun kavuğunu sallayarak hortlayacak mıdır? Böyle bir endişe, artık inkılâbın hurafeleri arasındadır... İçimizden bu hurafeyi sökmezsek bir inkılâp nesli yetiştirdiğimize inanmamış oluruz. (SAFA, 1950: 1)<sup>9</sup>

Gelen istekler doğrultusunda biraz da seçim yatırımından CHP iktidarı türbelerle ilgili kanuna ek fırka koymuştur. Yeni düzenleme şu şekilde olmuştur:

EK Fıkra: Türbelerden Türk büyüklerine ait olanlarla büyük sanat değeri bulunanlar Milli Eğitim Bakanlığınca umuma açılabilir. Bunlara bakım için gerekli memur ve hizmetliler tayin edilir. Açılacak türbelerin listesi Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanır ve Bakanlar Kurulunca tasvip olunur. (TBMM Tutanak Dergisi, 1950: 36; Kanun No: 5566, 1950: 1612)

<sup>7</sup> Sebilürreşad, C.2, S.48, İstanbul, Şaka Matbaası, Haziran 1949, s.364.

<sup>8</sup> “...Bu bakımdan hükümet ve iktidar Partisinin siyasetini takdirle anmak lazımdır.”

<sup>9</sup> “İnkılâbın yetiştirdiği gençliği inkılâba inandıramamışsak, daha ileri yaşlardakilerin imanı büsbütün şüpheye düşer.”

Son düzenlemeye göre 30 Mart 1950’de (no.3/10990), yayınlanan bir kararnameyle hazırlıkları bitirildiği takdirde 19 tane türbenin açılmasına izin verilmiştir. (TUNAYA, 2003: 191; BANGUOĞLU, 1984: 101)<sup>10</sup> Türbelerle ilgili yeni düzenlemeler yapılmasında aynı tarihlerde Ankara’da inşaatı devam eden “Anıtkabir ve Etnografya Müzesindeki Muvakkat” kabrinin bulunması da etkili olmuştur. (Sebilürreşad, 1949: 397)<sup>11</sup> 1949 yılı başında Hasan Saka hükümetinin istifa etmesiyle yerine “Türkçü-Milliyetçi” özelliğiyle bilinen ilahiyat profesörü Şemseddin Günaltay (Selamet, 1949: 3) başbakan olmuş, dine ve özgürlüklere yakın olan bu hükümetin programının din eğitimi ile ilgili bölümü şöyle olmuştur:

...Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretiminin ihtiyarî olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız. Fakat lâiklik prensiplerinden ayrılmamıza asla imkân tasavvur edilmemelidir. (TBMM Tutanak Dergisi, 1949: 163)

Yeni hükümetle beraber din eğitimi yeni bir safha kazanmış nitekim MEB’lığı 1 Şubat 1949 tarihli 2414 sayılı genelgeyle valiliklere din öğretimi hakkında serbestliğe izin verildiğini bildirmekteydi. Genelgede din derslerinin “ilkokulların 4 ve5’inci sınıflarında haftada ikişer saat olmak üzere” 15 Şubat 1949 tarihinden itibaren ihtiyari olarak din derslerinin okutulması bildirilmiştir. (MEB Tebliğler Dergisi; 1949: 153) 1949 yılının Ocak ayında İmam-Hatip Kursları için müfredat programları Diyanet İşlerindeki komisyon tarafından hazırlanarak Talim Terbiye’de tetkikinden sonra Milli Eğitim Müdürlüklerince hazırlıklar tamamlanmıştır. (TBMM Tutanak Dergisi, 1949: 11) Nitekim çalışmalar sonucunda 5 Ocak 1949 tarihinde İstanbul ve Ankara’da süresi 10 aylık olan iki kurs açılmış bunların ardından Afyonkarahisar, İzmir, Isparta, Kayseri, Kastamonu, Adana, Trabzon ve Urfa’da kurs açılmakla beraber yeni kursların süresi ise 2 yıl olmuş ve bunlara meslek okulları mezunlarının da gelmeleri kabul edilmiştir. (ÜNSÜR, 1995: 99)

9 Mayıs 1949 Şemseddin Günaltay başkanlığındaki hükümet meclise “din meselelerinin sağlam ve ilmî esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, meslekî bilgisi kuvvetli ve düşünüşünde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla” garptaki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesinin kurulmasını teklif etmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 1949: 1) Bu teklif doğrultusunda TBMM’nin 4 Haziran 1949 tarihinde “Ankara Üniversitesi kuruluş kadroları hakkındaki 5239 sayılı kanuna ek kanun” tasarısı kabul edilerek Ankara Üniversitesine bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kurulması kararlaştırılmıştır. (TBMM Tutanak Dergisi, 1949, 295) İlahiyat Fakültesi 21 Kasım 1949 tarihinde öğretime başlamıştır. (AYHAN, 1999, 189) İlahiyat Fakültesinin açılmasından sonra CHP iktidarı 23 Mart 1950’de Diyanet İşleri Teşkilat ve vazifeleri hakkındaki 2800 sayılı kanununda bazı değişiklikler yapılarak 5’inci madde gereğince din adamlarının idari sorumluluğu Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanmıştır. (Kanun No: 5634, 1950: 1950-1951)

<sup>10</sup> 20 türbenin açıldığı da belirtilmektedir.

<sup>11</sup> Muvakkat Kabri ziyaret edenler aslında mevcut kanunların ağır cezalarına göre suç işlemekteydiler. Anıtkabir ve Muvakkat Kabir bir bina olmasına rağmen yine de “bir türbedir.”

## 4. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ

14 Mayıs 1950 seçimlerinde ekseriyetle iktidarı ele alan DP'nin ilk hükümetini kuran Adnan Menderes, 22 Mayıs'ta mecliste okuduğu hükümet programında “millete mal olmuş” inkılapların “mahfuz” tutulacağını belirterek şöyle demiştir:

Demokratik inkılâbımızın bugüne kadar elde edilmiş neticelerini mahfuz tutmakla kalmayıp Anayasada vatandaş hak ve hürriyetlerine ve millet iradesine dayanan istikrarlı bir devlet nizamını teminat altında bulunduracak esaslı tadiller hazırlayıp huzurunuzda arz etmek kararındayız...Bununla muvazi olarak, kanunlarımızda itiyatlarımızda ve telâkkilerimizde tek parti devrinden arta kalan ne varsa tam olarak tasfiye edeceğiz. (TBMM Tutanak Dergisi, 1950: 30)

DP hükümeti hürriyetler doğrultusunda seçim beyannamesinde olmamasına rağmen Arapça ezan okunmasını sağlama zarureti hissetmiştir. (Ulus Gazetesi, 1950: 1) Nitekim ezan'ın istenilen dilde okunmasına yönelik ilk teşebbüs Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan 31.5.1950 tarihinde “Hakikiyle ve ilmi bir şekilde Türkçeye tercüme dahi edilemeyen ezan ve kametin...lâiklik prensiplerini ihlâl eden...” diye devam eden teklifiyle olmuştur. İkinci ciddi öneri de Kayseri Milletvekili İsmail Berkok ve 13 arkadaşı tarafından “...Bu toprağın hakikî evlâtları sahibi bulunan Müslüman Türk vatandaşların din ve vicdan hürriyetlerine, amel ve ibadet şekillerine de müdahale edilmemek iktiza edeceğine...” dair kanun teklifleri olmuştur. Her iki tasarıda da 4055 sayılı kanunla değiştirilmiş olan T.C.K 526'ncı maddesinin 2'inci fıkrasında yer alan “...veya Arapça ezan ve kamet okuyanlar” ibaresinin kaldırılması öngörülmekteydi.<sup>12</sup> (TBMM Tutanak Dergisi; 1950) Ezan hakkındaki ilk değerlendirmelerde inkılapların bütünlük teşkil ettiği olup bu iddianın başını çekenler Ulus Gazetesinin yazarları olmakla beraber iddiaları şu şekildeydi:

İnkılâplarımız muasır cemiyet yapımızın kilit taşlarıdır. Onlardan herhangi birisini çekip çıkarmanın tabiat kanunlarına uygun bir reaksiyonla diğerlerini de sarsabileceği, daima uykularımızı kaçıran bir ihtimal olarak hatırımızda düğümlü durmaktadır. (MENTEŞEOĞLU, 1950: 2)

İslamcı basının önde gelen temsilcilerinden olan Eşref Edip, karşı tepki gösterenlerin demokrasi ve hürriyet anlayışlarının orta çağın engizisyon hurafeleri ve zulümlerinden farksız olduğunu belirterek işin vicdani yönüne değinip böyle bir kötülüğün “Moskof diyarında, kızillar memleketinde” bile olmadığını nitekim “engizisyon devrinde” de böyle bir zulmün olmadığını belirtmekteydi. Edip de yandaşları gibi tam demokrasi ve gerçek bir laiklik anlayışı üzerinde durarak “demokrasiye ve lâikliğe karşı gelen” zincirlerin kırılacağını ifade etmekteydi. -(EDİP, 1950, 66-67) DP Meclis Grubu 13 Haziran'da kabul ettiği kanun tekliflerini (Ulus Gazetesi, 1950: 1) Bakanlar Kurulunun 14.6.1950 tarihli görüşmelerinde

<sup>12</sup> İsmail Berkok ile beraber teklif veren 13 milletvekili şunlardı: H.N. Yurdakul (Niğde), A.N. Asya (Seyhan) Dr. F. Çobanoğlu (Erzurum), R.Topçuoğlu (Erzurum), S. Duman (Erzurum), G. Yiğitbaşı (Afyonkarahisar), S. Kerman (Afyonkarahisar), Ö. Bilen (Ankara), H.R. Kudu (Tunceli), A. Kadoğlu (Maraş), M. Zeren. .

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

onaylanıp Meclis'e sunulmasına karar verilmiştir. Hükümet'in bu konudaki gerekçesi şu şekilde olmuştur:

Türkiye Devletinin esas vasıflarını gösteren Anayasanın 2 nci maddesindeki lâiklik esasına da uygun düşemez. Esasen, maddedeki cezaî hükmün, ezan ve kametin yalnız Arapça okunamayacağı ve fakat bunun dışında herhangi diğer bir lisanla okunabilmesindeki cevazı tazammun eden ifade şekli de bizatihi bir garabet arzietmekte bulunmuştur. (TBMM Tutanak Dergisi, 1950: 1)

Müzakereler neticesinde Türk Ceza Kanununun 4055 sayılı kanunla değiştirilmiş olan 526'ncı maddesinin ikinci fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir:

Şapka iktisası hakkında 671 sayılı Kanunla Türk harflerinin kabul ve tatbikine dair 1353 sayılı Kanunun koyduğu memnuiyet veya mecburiyetlere muhalif hareket edenler 3 aya kadar hafif hapis veya 30 liradan 600 liraya kadar para cezasıyla cezalandırılır. (Kanun No: 5665, 1950: 2116)

Kanunun Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmasından sonra Başbakanlık Müsteşarının Anadolu Ajansına gönderdiği tebligatta kanununun 17 Haziran 1950'de Resmi Gazetede yayınlanacağı ve kanununun ikinci maddesi gereğince de aynı tarihte yürürlüğe gireceği yer almaktaydı.<sup>13</sup> (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 2)

Celal Bayar'ın kanun tasarısında hükümetin yanında yer alması tepkilere neden olmuş zira eski milletvekillerinden Refet Ülgen (Urfa) Bayar'a yazdığı mektupta düşüncelerini şöyle ifade etmekteydi:

...Bu bir gerilemedir. Atatürk'e aziz arkadaşlık yapmış olan büyük varlık buna engel olmalı idi...Halbuki ezanın ezanın Türkçe okutturulması bir inkılaptı, Atatürk'ün yaptığı bir inkılaptı. Bunu tekrar arapçaya çevirmek, bir gerileme yeni bir irtica olmaz mı? (BCA; 1950: 2)

Arapça ezan yasağının kaldırılmasından sonra tek parti iktidarının sonlarında halkın radyolarda dini yayınların yapılması isteklerine DP cevap vermiştir. Nitekim bu talepler karşısında DP iktidarı 5 Temmuz'da aldığı bir karar gereği radyoda dini yayınların yapılmasına izin vermiştir. (Cumhuriyet Gazetesi, 1950: 1) 6 Temmuz 1950 Perşembe gününden itibaren İstanbul ve Ankara radyolarında Arapça kuran okunmaya başlanmıştır. Hükümetin aldığı karar gereğince Ramazan ayı boyunca Pazartesi, Çarşamba ve Cuma akşamları saat 20.05-20.15 arasında radyoda Kuran'ı Kerim okunmuştur. Ramazan ayı sonrasında ise kuran sabahki programlarda okunacaktı. (Vatan Gazetesi, 1950, 1) Radyoda Kuran'ın okunmasının ardından 10 Aralık 1950'de Hükümet Kore savaşı şehitleri için Süleymaniye Camiinde bir mevlüt okutmuş Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki de bir konuşma yapmıştır. (FEROZ, BEDİA, 1976: 77) Yine A. Hamdi Akseki, tarafından 21 Aralık 1950 tarihinde "Mevlid-i Nebevi" münasebetiyle "Hacı Bayram Camii" içerisinde bir

<sup>13</sup> Kanununun yürürlüğe girmesi hakkındaki haber vilayetlere telefonla bildirilmiştir.

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

konuşma yapılarak aynı zamanda radyodan da yayınlanmıştır. Radyoda dini yayınlar yapılmasını isteyen bu doğrultuda çalışmalarda bulunan Akseki'nin bu konudaki görüşleri şöyleydi:

Radyo, umumi bir neşir vasıtasıdır. Kıraat-ı Kur'an ise dinleyen en katı kalpleri yumuşatacak, sapkın insanları yola getirecek, onlara nezahat-i kalb bahşedecek, ilâhi ve sihri bir kudrette olduğu için ve gösterilen rağbet üzerine radyoda, haftada üç defa Kur'an okutulması imkanlarını tetkik etmekteyiz. Bu hususta İstanbul'daki güzide hafızu'l Kur'anlardan da istifade edeceğiz. (ERTAN, 1998: 48, 153-154)

DP henüz iktidarının ilk aylarına olmasına rağmen toplumu manevi gıdadan mahrum eden geçmişin izlerini silme görevini tam anlamıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Zira, en büyük sorunlardan biri de din eğitimi meselesi olmuş CHP'nin son iktidarında bu tür bir girişim olmuşsa da yeterli olmamıştı. Zaten DP'nin ilk grup toplantısında din eğitimi milletvekilleri tarafından gündeme getirilmiş ve partilerinden bu yönde hareket edilmesi önerilmiştir. Bu konuda Remzi Oğuz Arık'ın (Seyhan) önerisi şu şekildeydi:

...Eğer biz ilk tedrisatta din terbiyesi veremezsek, vermezsek, daha ilerideki safhalarda bu terbiyeyi telkin etmemize imkan yoktur. Samimi olarak söylüyorum, orta mektepten sonra verilen din terbiyesinin sağlayabileceği manevi bir kıymeti yoktur. Çünkü bu müddet zarfında çocuk öyle kalıplara girmiş bulunmaktadır ki, bu tedrisat bundan sonra bize fayda temin edemeyecektir. (DP MGMZ, 1950)

4 Kasım 1950'deki Bakanlar Kurulu tarafından dini eğitim sistemini değiştirilmiş ve yeni durum MEB'nin 7 Kasım 1950 tarihli ve 2949 sayılı genelgesiyle de tüm valiliklere bildirilmiştir. (AYHAN, 1999: 125) Yayınlanan bildiriye Bakanlar kurulu kararı gereğince 1950-1951 ders yılından itibaren ilkokulların 4 ve 5'inci sınıflarında okutulacak din dersleri hakkında toplanan İlmi Heyet'in çalışmalarına dayanarak Bakanlar kurulu tarafından da kabul edilen ve Bakanlıkça yayınlanan genelge şu şekilde olmuştur.

1-Türk çocuklarının diğer ihtiyaçlarına olduğu gibi dini ihtiyaçlarına da cevap vermek üzere ilkokullarda din öğretimi yapılması ve bu derslerin diğer dersler arasına alınması uygun görülmüştür.

2- Bakanlıkça bastırılmış olup 1950 ders yılı kitap listesine alınmış olan ilkokul din dersleri kitapları şimdilik uygun görülmüştür.

3- Bu hususta öğretmenlere rehber olarak bir kitabın hazırlanması kararlaştırılmıştır.

4- Çok öğretmenli ilkokullarda din derslerinin bu dersleri bilhassa okutmak isteyen öğretmenlere verilmesi, bunlar da çok olduğu takdirde içlerinden daha yaşlılarının tercih edilmesi muvafık bulunmuştur.

5- Çocuklarına din dersleri okutmak istemeyen ebeveyn bu hususu sene başında okul idaresine yazı ile bildirdiği takdirde bu çocukların din dersleri ve imtihanlarından muaf tutulması kabul edilmiştir.<sup>14</sup> (BCA, 1950; Zafer Gazetesi, 1950, 4)

Genelge 20 Kasım 1950 tarihinde 2-2061 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. (MEB Tebliğler Dergisi, 1950, 116) Din derslerinin okullarda okutulması üzerine Bülent Nuri Esen bu derslerin “Anayasaya muhalif olduğu” gerekçesiyle “MEB aleyhine Danıştay’da” dava açmıştır. Ancak yapılan incelemelerden sonra davanın reddine karar verilmiştir. (Zafer Gazetesi, 1951) Din derslerinin ilkokul programlarına konulmasından sonra DP iktidarı hızını kesmeden din alanında yeni atılımlar atmaya devam etmiştir. Bu atılımlardan biri Adalet Bakanlığının “ceza evlerinde bulunan mahkûm ve tutukluların din yoluyla ıslahı” için aldığı karar olmuştur. Nitekim dönemin Diyanet İşleri Reisi, Ahmet Hamdi Akseki bizzat “Genel Ceza Evinde” mahkumlara dini nasihatler vermiştir. (Zafer Gazetesi, 1950: 3)

## 4.1. 1951 YILI GELİŞMELERİ

1951 yılına girerken DP içinde özellikle yerel yöneticiler arasında başlayan çekişmeler kabinedeki bakanların istifasına kadar gitmişti. Zira kontrolü elden bırakmamak için 1951 bütçesinin kabulünden sonra 8 Mart 1951 tarihinde Menderes Kabinesi Cumhurbaşkanına “bugünkü şartlara göre bir kabine teşekkülüne imkân vermeyi uygun” görerek istifa ettiğini bildirmiştir. (Ulus Gazetesi, 1951: 1) Mart ayında yenilen hükümet kabinesinin programını okumak için kürsüye gelen Menderes “Anayasa” gereğince programı okumak için geldiğini belirtip partisinin “ilk Hükümeti ile yeni Hükümetin programı arasında esaslı bir değişiklik aramaya mahal olmadığını” (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 60-66) söyleyerek ilk programdaki hedeflerinin aynen devam ettiğini belirtmiştir.

1951 yılı başlarında DP iktidarına karşı muhalefetin harekete geçtiği görülmektedir zira bunda Vatan Gazetesinin başlattığı ve diğer karşı basın da katıldığı irticai faaliyetlerin varlığına dair yayınlara sık sık yer vermesi etkili olmuştur. İrtica olduğu yönündeki yayınlara özellikle Sebilürreşad Dergisi cevap vererek bunların “farmason kurmay heyetinin karargâhı olan Vatan’ın” DP’ye karşı hazırladığı bir tuzak olduğu sonucuna varmıştır. (Sebilürreşad Dergisi, 1951: 364-368) Nitekim Ulus Gazetesinin (26 Ocak 1951) tarihli sayısındaki bir haberde Farmason Cemiyetinin ‘faal üyelerinden bulunan Ekonomi ve Ticaret Bakanı Zühtü Velibeşenin tanıdığı ve sevdiği bazı milletvekillerini cemiyete tavsiye ettiği ileri sürülmektedir’ denilmekteydi. Bu haberdeki amaç irticadan başka demokratlara farmason etiketinin yapıştırılması çabası olmuştur. (Sebilürreşad Dergisi, 1951: 290) Ulus Gazetesindeki haber üzerine Atatürk döneminde kapatılan ancak 1948 yılından itibaren tekrar faaliyet göstermeye başlayan mason locaları gündemi teşkil etmişti. Zira artan çalışma ve etkinliklerinin yayılması üzerine daha öncede dini politikalarda hassasiyetliliğiyle tanınan Tokat milletvekili Ahmet Gürkan tarafından 29.01.1951 tarihinde “Türk milletinin kurulduğundan beri sinsi ve muzır hareketleriyle milliyetçilik şuurumuzu zedelemekte devam

<sup>14</sup> Köy okullarından ilgili sınıflarından tarım, şehir okullarından ilgili sınıflarından Türkçe derslerinden birer saatin din derslerine ayrılması kararlaştırılmıştır.

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

eden” masonluğun önlenmesi gerekçesiyle meclise “mason derneklerinin kapatılması hakkında kanun teklifi” verilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 1) Ancak müzakereler yapılmasına rağmen Gürkan’ın teklifi hem İçişleri hem de Adalet Komisyonlarında ret edilmişti. Bunun üzerine önerenin açık oya sunulması için 15 milletvekilinin imzasını taşıyan bir takrir verilmiştir. Yapılan oylamada 487 milletvekilinden 222’i oylamaya katılmış 58 kabul oyuna karşılık 157 ret oyuyla teklif kabul edilmemiş 7 milletvekili de çekimser kalmıştır. (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 342-362)

1951 yılı içerisinde Atatürk’ün heykellerine yönelik saldırılar baş göstererek hızlı bir şekilde de yayılmıştır. Nitekim 24 Şubat 1951’de Kırşehir’de Atatürk heykelinin burun ve çene kısımlarının parçalanmasıyla (Ulus Gazetesi, 1951: 1) başlayan süreç iktidarın ciddi tedbirler almasına neden olmuştur. Zira bu olayı değerlendiren ve iktidarın sözcülüğünü yapan M. Faik Fenik olayın basit bir heykel olmadığını “Türk inkılâplarının ve Türkiye bütünlüğünün timsali” olduğunu belirterek şöyle devam etmiştir:

“Atatürk’e hiçbir kimse ne dille, ne elle saldıramayacaktır. Heykelinin dahi burnunu kırmak isteyenler çıkacak olursa, onların sade burnunu değil, belini kırmak bizim için vatan borcudur.”

Fenik, devamla bu tür hareketlere üniversite gençliğinin gösterdiği duyarlılığı takdir ederek bu duyarlılığın “Türk inkılâpları, için en kuvvetli teminat” olduğunu söylemiştir. (FENİK, 1951, 1, 4)

Hüseyin Cahit ise heykel kırma olayını “inkılâp düşmanlığında ileri doğru atılmış küstah bir adımdır” demektedir. Menderes’i ve DP’yi bu olayın sorumlusu olarak göstererek gerekçe olarak da şöyle demektedir:

Atatürk düşmanlığını o kadar ileri götürdü ki ‘yirmi beş sene’yi içeride yermekle kalmayarak radyodaki hitabıyla bütün batı dünyasını da Atatürk inkılabını ve idaresini bir şarlatanlıktan ve samimiyetsizlikten ibaret şeklinde gösterecek kadar ileri gitti... Kırşehir’de Atatürk’ün heykeline tecavüz eden kırılmalı elleri kimin tahrik ettiğini anlamak için uzun düşünmeğe hacet yoktur. (YALÇIN, 1951: 1, 3)

Heykellere yönelik saldırılar 1951 Mart ayı içerisinde sık sık yaşanmıştır. Nitekim 16 Mart 1951 Kastamonu’da Taşköprü’nün Alama köyünde okulunda Atatürk’ün fotoğrafının “gözleri oyulmak” suretiyle tahribat yapılmıştır. (Kudret Gazetesi, 1951: 1) 21 Mart tarihli Edremit Gazetesine göre Burhaniye’de (Emniyet Karakolundaki büste), 23 Mart’ta Ankara Etimesgut’a bağlı Eryamanlar Köyünde ve Aydın Dalamanda (DP binasındaki büste yönelik saldırı) saldırılar olmuştur. (Ulus Gazetesi, 1951: 1, 3) 29 Mart 1951’de ise Kütahya’da Atatürk heykeline saldırı olmuştur. Ulus’ta bu olay bugüne kadar yapılan saldırıların en “iğrenç ve rezil” olanıdır diye yer almaktaydı. Kütahya’daki saldırıyı düzenleyenler bir beyanname yayınlamışlardır. Bu beyannameye din hamisi Tefik İleri ve Menderes yaşasın’ denilmekteydi. (Ulus Gazetesi, 1951: 1) Atatürk’ün heykellerine karşı artan suçlar karşısında da Mardin milletvekili Mehmet Kamil Boran “Atatürk’ün mânevi varlığına ve maddi hatıralarına vâkı tecavüzler hakkında” Başbakanlığa bir soru yöneltmiştir. Soruya cevap veren İçişleri Bakanı Halil Özyörük “Atatürk’ün ölümünden 14 Mayıs 1950’ye kadar mânevi



# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

varlığına 51, fotoğrafına 12, heykel ve büstlerine 4 olmak üzere 67 tecavüz” olduğunu “14 Mayıs 1950’den 1 Nisan 1951’e kadar büst ve heykellere 9, mânevi şahsiyetine 5 ve fotoğrafına 1 olmak üzere 15 tecavüz hâdisesinin” olduğunu belirtmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 288-289) Gelen tepkilerin etkisiyle de DP meclise “Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında Kanun tasarısı” getirmiştir. Kanun tasarısı Bakanlar kurulunun 26.03.1951 tarihindeki toplantısında meclise sunulmasına karar verilmiş 29.03.1951 tarihinde ise Başbakan Adnan Menderes tarafından meclis başkanlığına sunulmuştur. Tasarının gerekçesi de şu şekilde olmuştur:

Millî Mücadelenin kahramanı ve memleketin kurtarıcısı Atatürk, Cumhuriyetin ve inkılâplar rejiminin sembolü olması hasebiyle hâtırasına, eserlerine ve onu ifade eden varlıklara vâki olacak tecavüzler bilvasıta Cumhuriyete ve inkılâplar rejimine tevcih edilmiş bir mahiyet ifade edeceğinden...Türk Ceza Kanununun...480 ve 482’inci maddelerine göre faillere verilecek ceza ve mahiyet itibariyle Atatürk’ün mânevi varlığına tecavüz edenler hakkında vicdani âmmeyi tatmin edecek yeterlikte görülmediğinden bu tasarının hazırlanmasına lüzum hâsıl olmuştur.

Gerekçenin son kısmında “bu tasarı kanunlaştığı takdirde milletçe hissedilen büyük bir ihtiyaç tatmin edilmiş olacaktır” -(TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 1-2) HP adına Faik Ahmet Barutçu (Trabzon) tasarının aleyhinde olmadıklarını ancak “bâzı esaslı hukuki prensipler bakımından Ceza Kanunu’na uygun bir hal alması için Adalet Komisyonunun da incelenmesini teklif etmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 275) Tasarı Meclis’in 72, 73 ve 103’üncü birleşimlerinde görüşülmüş neticede 27 Temmuz 1953 tarihinde 232 kabul, 50 ret, 6 da çekimser oyla rapor kabul edilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 278) 25 Temmuz 1951 tarihinde maddelerin müzakeresi yapılarak cezai müeyyide şöyle kabul edilmiştir:

Madde 1- Atatürk’ün hâtırasına alenen hakaret eden veya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Atatürk’ü temsil eden heykel büst ve âbideleri veyahut Atatürk’ün kabrini tahrip eden bozan veya kirleten kimseye bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezası verilir. (Kanun No: 5816, 1951: 1842; TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 318-320)

Tasarının kabul edilmesinden sonra Nadir Nadi “hâdiseyi Türk inkılâbının bir zaferi olarak” görüp Atatürk’ün gençliğe bıraktığı emanetinin “ölmezliği” olarak değerlendirmiştir. (NADİ, 1951, 1) Atatürk Kanununun çıkarılmasından sonra DP bir yandan da toplumun mânevi ihtiyaçlarını gidermek için din adamı boşluğunu doldurtmak için harekete geçmiştir. Nitekim Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri din eğitimi ve imam hatipler hakkında parti politikasını ifade ederken memlekete zarar vermeden “din terbiyesini” verdiklerini ve bu mekteplerin Mustafa Kemal zamanındaki Tedrisat kanununa göre MEB’liğine imam ve hatip yetiştirme hakkını verdiğini belirtmekteydi. (5. Milli Eğitim Şurası, 1953: 382) Ancak bu görev 1930’dan itibaren yerine getirilmemekteydi. Bu eksiklikten dolayı Tevhid-i Tedrisat kanununun 4. maddesinin ikinci fıkrasının hayata geçirilmesi gereği doğmuştu. “13.10.1951 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu Kararı” ile imam hatip mektepleri açılmış bunlar ilkokula dönük olup (AYHAN, 1999: 165-166) birinci öğrenim devresi 4 yıl ikinci öğrenim devresi 3 yıl olup 17 Ekim 1951 (Kanun No: 5980, 1952: 216) tarihinde Adana, Ankara,

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya ve Kahramanmaraş'ta açılmışlardır. DİB'nin “köy, bucak, kasaba ve şehir teşkilatına kaliteli eleman yetiştirmek” için açılan bu okulların programlarının % 40'a yakını mesleki, %60'ı ise aynı seviyedeki okullara denk gelen kültür dersleri yer alıyordu. (CEBECİ, 1966: 150) Ders programının geri kalan kısmında ise “Arapça ve Kur'an dersleri” ile tamamlanmıştır. (REED, 1995: 151) Bu okullarındaki din derslerini mevcut din adamlarından seçilenlerle, kültür derslerini de lise ve ortaokul öğretmenlerinden seçilenler verecekti. Yeni açılan bu eğitim kurumunun amacı “münevver imam hatip yetiştirmek” olarak açıklanmıştır. (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 216)

DP iktidarı 1951 yılı içerisindeki gelişmelere göre nabza şerbet vererek bir yandan muhafazakarların tatminini sağlarken bir yandan da toplum içerisinde ayrımcı karaktere sahip kesimleri sindirmeye çalışmada geri kalmamıştır. Nitekim 1951 yılının sonlarında Şevket Mocan ve 53 arkadaşı tarafından ülkenin “kızıl casuslardan” temizlenmesi için “Türk Ceza Kanununun 141'nci maddesinin değiştirilmesi hakkında” ölüm cezasının da getirilmesine dair kanun teklifi verilmiştir.<sup>15</sup> (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 110-111, 28) Tasarı Meclis'in 5, 7, 8, 9, 10 birleşimlerinde ele alınmış 30 Kasım (11'inci birleşim) ve 3 Aralık (12'inci birleşim) 1951'de tasarının maddeleri üzerinde görüşmeler yapılmıştır. 3 Aralık 1951 tarihinde ise 141 ve 142'inci maddeler hakkındaki değişiklik kabul edilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 21) Yeni kanunla maddelerin aldıkları son şekil şöyle olmuştur.

## Madde 141:

1- Bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıfın üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya bir sosyal nizamları cebir yolu ile kısmen veya tamamen ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal nizamları cebren yok etmeye mâtuf cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kurmaya tevessül, teşkil tanzim veya sevk ve idare eden yahut bu hususlarda yol gösteren kimse sekiz yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

Madde: 142 – 1- Bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesisi etmek veya bir sosyal sınıfı cebir yolu ile kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak yahut memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal nizamları cebren yok etmek veya Devletin siyasi ve hukuki nizamlarını topyekün yok etmek için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse 3 yıldan 8 yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır. (Kanun No: 5844, 1951, 44-46: ÇELENK, 1976: 116-118)

Halit Çelenk, bu maddelerin CHP (1949) ve DP (1951) iktidarları tarafından değiştirilmesinin nedeni olarak iki partinin de aynı sosyal zümrelerin temsilcileri olmalarından dolayı bunların çıkarlarını koruma noktasında birleşmeleri olarak görmüştür. Her iki parti de bu maddelerle “Devleti Koruma” adına hareket edildiğini belirtmiş ancak “gerçekte işbirlikçi sermayenin, feodal unsurların” çıkarları korunmuştur.<sup>16</sup> (ÇELENK, 1976:

<sup>15</sup> Kanun tekliflerinin yanında hükümetin teklifi de ceza kanunundaki “87, 141, 163, 192, 265, 269, 270, 311, 312, 403, 404, 406, 421, 480, 482, 486, 491, 492, 493” maddelerin değiştirilmesi yönünde olmuştur.

<sup>16</sup> “Bu da doğaldır. Bir sosyal sınıfı temsil eden siyasal örgütlerin o sınıfın çıkarlarını korumaları, ona hizmet etmeleri olağandır. Bu tutumun tersi şaşırtıcı olurdu.

84-85) Ceza maddeleri içerisinde gelen 163'üncü madde için İslamcı basında "mukaddesatçıların ölüm fermanı" olarak ilan edilmişti. Nitekim milleti "tahakkümleri altında inletmeye alışan zihniyet" sahipleri fırsat buldukça 163'üncü maddeyi "Demokles kılıncı gibi" kullanmakta tereddüt etmemektedirler. (AKYAR, 1952: 1) Ancak gelen tepkilerden dolayı bu madde geri çekilmiştir.

## 4.2. 1952 YILI GELİŞMELERİ

DP iktidarının din ve vicdan hürriyetleri yolundaki halkın memnuniyetliğinin sağlanması kimi istismarcılar tarafından yanlış anlaşılıp suiistimal edilmiştir. Nitekim Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın 22 Kasım 1952 tarihinde saat 23.30'da Malatya'da saldırıya uğraması (Ayın Tarihi, 1952: 80) bu durumun göstergesi olup DP'yi zor bir dönemece itmiştir. Nitekim saldırıyı gerçekleştiren lise öğrencisi Hüseyin Üzmez'in Malatya'daki evinde yapılan aramada Büyük Doğu, Volkan, İslam'ın Rehberi, Masonluğun İçyüzü, Serdengeçti, Hür Adam ve Risaleler gibi dini yayınlara rastlanmıştır. Bu yayınlar üzerine Ulus Gazetesinin 26 Kasım 1952 tarihli sayısında olay "Hâdisenin dinî irticain bir tertibi olduğu anlaşıldı" başlığıyla verilmiştir. Üzmez'in yakalanması haberini Hüseyin Cahit Yalçın, "hem İslâm demokrat hem bunların çanak yoldaşı Büyük Doğucu! Ahmet Emin Yalman'ın gece yolunu keserek canına kıymak isteyen câninin etiketi işte bu" diye yorumlamıştır. Yalçın, devamla olayın meydana gelmesinde iktidarın rolünün olduğunu iddia ederek şöyle demektedir:

İrticain normal olduğunu iddia ederek, herkesi uyutmağa çalışanların şimdi telâşa düşmüş görünerek gece yarıları ve hâdiseden büyük teessür duymuş gibi davranmaları acaba kendilerinin nihayet uyandıklarına bir işaret midir? Hiç zannetmeyiz... Büyük Doğu Cemiyeti ve Gazetesi kimin himayesinde çıktı. Her şey açığa çıkmalı ve millet hakikati öğrenmelidir. Fakat nasıl? Adnan Menderes hakikatin boğazını sıkarak kendisinin iktidarda tutmak yolunda... (YALÇIN, 1952, 1, 3)

Menderes ise Malatya hadisesinden bir gün önce 21 Kasım 1952 tarihinde Kayseri'de halka yaptığı konuşmada iktidarın yaptığı işleri "gölgelemek" ve dikkatleri başka yerlere çekmek için "dinî irtica ve inkılâp teranelerini" koparma gürültülerinin olduğunu söylemişti. (Ulus Gazetesi, 1952: 5) Ancak suikast olayı ile beraber DP muhalefete yaklaşmanın yanında kendisine karşı olan basınla da ilişkileri normalleştirerek bir bahar havasının yaşanmasını sağlamıştır.

Basın ve iktidarın yakınlaşmasını A. Emin Yalman, hatıratlarında Malatya suikastının "çok hayırlı bir neticesi" olarak değerlendirmiştir. Çünkü gericiliğe karşı ülkede "milli bir cephe kurmak ve milli menfaatlere" bekçilik yapmak için bir dayanışma kurulmuştur. Bu durum "basınla Hükûmet" arasında sıkı bir ilişkiyi doğurmuştur. (YALMAN, 1997: 1618) Yalman'ın suikaste uğramasıyla beraber ülkede irticainin varlığını savunanlar daha gür olarak seslerini çıkarmaya başlamışlardır. Nitekim üniversite gençliğinin kümelendiği "Milli Türk Talebe Birliği" 21 Ocak 1951'deki toplantısında "irticai hıyanet" telakki ettiklerini bildirmişlerdir. (Ulus Gazetesi, 1951: 2) Gelen tepkiler üzerine DP muhafazakar kesime olan ılımlı bakışını değiştirerek tam tersi yolda hareket etmiştir. Nitekim 1951 Ağustos'unda

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Cevat Rifat Atilhan tarafından kurulan “İslam Demokrat Partisi” (FEROZ, BEDİA, 1976: 94) Menderes, tarafından irticai hareketlerin kaynağı olarak ilan edilmiştir. Nitekim bu parti dini siyasete alet etmek (163’üncü madde) ve dine dayalı cemiyet (175’inci madde) teşekkül etmek gerekçesiyle soruşturma açılmış ve kuruluşunun üzerinden 7 ay geçmesine rağmen 3 Mart 1952’de kapatılmıştır. (SİTEMBÖLÜKBAŞI, 1995: 42) DP irticai dair tedbirlerde dış etmenlerin yanında parti içindekilere de yer vermemeye özen göstermiştir. Nitekim DP Samsun milletvekili Hasan Fehmi Ustaoglu’nun Atatürk inkılaplarına karşı olumsuz tavırlar takınmış ve Çorum DP il kongresinde tepki uyandıran bir konuşma yapmıştır. (Cumhuriyet Gazetesi, 1953: 7) Ustaoglu benzer fikirlerini yayın yoluyla da gerçekleştirmiş nitekim Samsunda yayınlanan Büyük Cihad Gazetesinde Atatürk’e ve inkılaplarına yönelik saldırgan yazılardan dolayı 9 Aralık 1952 tarihinde DP’den ihraç edilmiştir. (Ulus Gazetesi, 1952: 1) Nitekim daha önce de 25 Aralık 1952 tarihinde Nurcular’ın önderi Said-i Nursi’nin, Büyük Cihad Gazetesinde ‘En büyük ispat’ başlıklı yazısında dini siyasete alet etmek gerekçesiyle dava açılmış olup 26 Aralık’ta da ilk duruşma yapılmıştır.<sup>17</sup> (Ulus Gazetesi, 1952: 4) 29 Temmuz 1953 tarihinde ise laikliğe aykırı olarak dini hissiyatı alet ederek Saidi Nursi’nin nüfuzunu arttırmak maksadıyla Mustafa Sungur ve Büyük Cihat Yazı İşleri Müdürü Hüseyin Yücel hapse mahkum olmuşlardır. (Zafer Gazetesi, 1953: 1, 6) 10 Ekim 1953 tarihinde ise dönemin muhafazakar kalemlerinin en etkililerinden olan Eşref Edip ve Ehli Sünnet dergisinin sahibi Abdürrahim Zapsu tutuklandı. İlim Yayma Cemiyeti hakkında da takibata girişilmiştir. (Zafer Gazetesi, 1953: 1)

Muhafazakar basın ve temsilcilerinin sindirilmesi hususunda Menderes, 4 Mart 1953’te daha önce ilişkilerin düzenlenmesi için gazetecilerle yapmış olduğu toplantılardan 3’üncüsünü Başbakanlıkta yaparken sol basının temsilcilerinden olan gazete ve dergilerin kapatılması suretiyle komünist faaliyetlerin önlendiğini söylemekteydi. Ancak bu defa da sağcı cereyanların meydana çıktığını belirterek “yeşil neşriyat”ın temsilcilerinin sayısı 30 iken bunlardan “Hakka Doğru, Büyük Cihad, Yeşil Nur, İslâmın Nuru, Fedai, Bağrıyanık, İslâmın Sesi, Komünizmle Mücadele” gibi yayınlar olmak üzere 19 tanesinin kapatıldığını belirtmiştir. Geriye kalan Sebilürreşat, Büyük Doğu, İslâm Dünyası, Büyük Dava, Ehli Sünnet” gibi yayınların ve mesullerinin mahkemeye verildiklerini belirterek Türkiye’nin ikliminin bu tür cereyanlara müsaade etmediğini ifade etmiştir. (Zafer Gazetesi, 1953: 6)

İrticai faaliyetleri önlemek için hükümetin aldığı tedbirlerin yanında toplumsal örgütlenmeler de olmuştur. Bunlardan “Milli Tesanüd Cephesi” toplumdaki cemiyet ve birliklerin katıldığı bir teşekkül olarak vücuda gelmiştir. Zira Cemiyetin başkanı Cevad Fehmi Başkut cemiyetin ilk toplantısında amaçlarının “gerilikle ve kanun dışı edilmiş fiil ve fikirlerle mücadele” etmek olduğunu belirterek “aşırı sağ ve aşırı sol tedhiş cereyanlarına karşı nizam, hak ve hürriyetlerimizin müdafaa edilmesi” gerektiğini söylemiştir.<sup>18</sup> (Cumhuriyet Gazetesi, 1953: 1, 10)

<sup>17</sup> Saidi Nursi hastalığından dolayı mahkemeye gelememiş bundan dolayı duruşma 29 Ocak 1953 tarihine ertelenmiştir.

<sup>18</sup> Cemiyette toplumun farklı kesimlerini temsil eden kurumlar vardı. Bunların başında üniversite, talebe birlikleri, işçi sendikaları, gençlik komiteleri, gazeteci temsilcileri ve sendikalar gibi kitle örgütleri yer almaktaydı..

Malatya Suikastında yayınlarının etkisi olduğu gerekçesiyle Büyük Doğu Dergisi ve sahibi N. Fazıl Kısakürek hakkında da takibata girişilmiştir. Nitekim 12 Aralık 1952 tarihinde N. Fazıl Kısakürek Üsküdar'daki Toptaşı Hapishanesine konulmuştur. (KISAKÜREK, 260) 1951 Mart'ında Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan da Büyük Doğu'da Atatürk'ün aleyhinde yayınlanan yazılardan dolayı Necip Fazıl Kısakürek aleyhine Ankara'da dava açmıştı. (Cumhuriyet Gazetesi, 1951)

### 4.3. 1953 YILI GELİŞMELERİ

DP irticaa ile mücadeleye girişirken kapsamlı bir şekilde hareket etmeye özen göstermiştir. Nitekim Adnan Menderes 17 Ocak 1953'teki Gaziantep nutkunda milliyetçileri işaret ederek şöyle demektedir:

Öte yandan milliyetçilik sanki kendi inhisarlarında imiş gibi hareket edenler, kendilerini Türk milletinin hakiki mümessili ve hatta ta kendisi addetme delâletine düşmüş bulunan ve milliyetperverlik gibi mukaddes mefhumu istismar ederek iyi niyetli vatandaşları kandırmağa çalışan bir takım bedbaht tahriklerini de sizlere, milletimizin ileri ve olgun seviyesine ve vatanperverliğine dayanarak yenmekte asla güçlük çekmeyeceğiz. (Aydın Tarihi, 1953: 2)

Menderes'in bu sözlerinden sonra bir hafta geçmeden 22 Ocak 1953 tarihinde "Türkiye Milliyetçiler Derneği" nin nizamname ve çalışmalarının Cemiyet Kanununun 33'üncü maddesine aykırı olduğu iddiasıyla Ankara Savcılığı tarafından "âmme davası" açılmıştır. Dava sonucu belli olana kadar derneğin genel merkezi dahil tüm şubeleri ihtiyati olarak kapatılma kararı alınmıştır.<sup>19</sup> (Cumhuriyet Gazetesi, 1953: 1) Nitekim 23 Ocak günü derneğin ana nizamnamesinde din ve soy esasının kabul edilmiş olması ve milliyetçilik anlayışının anayasanın tarif ettiğinin dışında olmasından dolayı TCK'nun 526'ıncı, Cemiyetler Kanunu'nun 33'üncü maddesinin 2'inci fıkrası gereğince feshedilmesi istemiyle dava açılmıştır. (Ulus Gazetesi, 1953: 1) Derneğin amacı 2'inci madde de şöyle açıklanmıştır:

2. Madde- Gayesi: Allah, vatan, soy, tarih, dil, an'ane, aile, ahlak, hürriyet ve milli mukaddesat esaslarına dayanan Türk Milliyetçiliğini işlemek, Türk milletini meydana getiren unsurlar muhafaza etmek ve bütün milliyetçileri teşkilâtlandırmaktır. (Sebilürreşad Dergisi, 1953: 299)

Derneğin kapatılması hakkındaki karara Atatürkçülerin tavrını Cumhuriyet Gazetesi "Kapatma Kararı Atatürkçü Gençliği Çok Sevindirdi" başlıklı yazıyla duyurmuştur. Atatürkçü kesim bu derneğin ve mensuplarının Atatürk'e ve inkılaplara karşı olduklarını savunmaktaydı. (Cumhuriyet Gazetesi, 1954: 1) A.Fuad Başgil ise derneğin "seçkin Üniversite talebelerinden" oluştuğunu ve bu milliyetçi gençliğin "solculuk ve kozmopolitçiliğin" saldırılarına ve "Moskova biçimli laiklik anlayışından komünizm kadar nefret ettiği

<sup>19</sup> Dernekle yakın ilişkisi bulunduğu dair iddialar doğrultusunda MEB "Hususi Kalem Müdürü Cahid Okurer" görevden alınmıştır. Okurer, bu iddianın Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanması üzerine bu gazeteye bir mektup göndererek derneğin üyesi olmadığı gibi ilişkisinin de bulunmadığını söylemiştir.

C.H.P.’nin sinsi maksatlarına karşı kale teşkil” ettiğini söylemiştir. Derneğin kapatılmasının DP açısından “aşırı ve hatalı tedbir” olduğunu nitekim Adnan Menderes’in bu hareketinden dolayı “işlediği hatanın büyüklüğünü ancak, 28 Nisan 1960 da İstanbul Üniversitesi talebelerinin ayaklandığı gün anlayabildiğini” (BAŞGİL, 1966: 97-98) ifade etmekteydi.

Muhafazakarlara yapılan baskıcı politikaların arttığı 1953 yılına rağmen aynı yılki Diyanet bütçesinde dini temalara ve özellikle de din eğitimi hakkında görüşlere yer verilmiştir. Bütçe görüşmelerinde Burdur Milletvekili Mehmet Özbey, din derslerinin programlara konulmasına rağmen yurt genelinde yaptıkları geziler neticesinde “öğretmenlerin din derslerini öğretebilecek kifayette olmadıklarını” söylemiştir. Bundan dolayı da yetersizliği kapamak için yaz tatillerinde bütün köy enstitüsü mezunlarının Ankara İlahiyat Fakültesinde bir aylık din kursundan geçirerek bunu da memleketteki din alanındaki “ileri, aydın ilim ve din” adamlarının yardımlarıyla kurstakilerin “tenvir edilmesini” (TBMM Tutanak Dergisi, 1953: 520) önermekteydi. Din eğitimi yolundaki istekler bütçe görüşmelerinden iki gün önce biten 5’inci Milli Eğitim Şurasında da tartışılmıştır. Şurada Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri “Medeni ve demokrat” milletlerde din eğitime yer verildiğini (5. Milli Eğitim Şurası, 1953: 380) belirtmiştir. Nitekim dini eğitimin gerekliliğini savunan konuşma yaparak bunun istenmemesi için de “Atatürk inkılablarının daima bir kalkan gibi ileri sürülmemesi” (Cumhuriyet Gazetesi, 1953: 1; 5. Milli Eğitim Şurası, 1953: 382) gerektiğini belirtmiştir. Sara Akdik ise “din derslerinin program dışı ve ihtiyari olmaması. İstekli ve bu iş için ehil öğretmenlere verilmesi. Bu iş devam etme işi değildir. Devam etmemesi için velilerden tezkere istenmesi.” (5. Milli Eğitim Şurası, 1953: 391) gibi tekliflerde bulunmuştur. Şura’nın 11 Şubat’taki toplantısında okullarda “hristyan dini gibi estetik ölçülere kavuşturulması, çocuklara dini sevginin aşılması gayesiyle” koro ile dinî şarkılar söylenilmesi teklif edilmesine rağmen ret edilmiştir. Ancak aynı gün din derslerinin sınıf geçmeye müessir olmaması kararı alınmıştır. (Ulus Gazetesi, 1953: 391) Halkın talepleri ve din eğitiminin gerekliliği karşısında önleyici siyaset devrini tamamlamıştı ve hükümet de bunda istekli olup çalışmalarda başlatmıştı. Zira, hazırlanan bir tasarıyla 1953 yılından itibaren “İlk öğretmen okullarının 9. ve 10” sınıflarına (Lise 1,2) “Din Bilgisi” dersleri konulmuştur. (Ulus Gazetesi, 1953: 3)

İrtica kapsamında muhafazakar kesimlerin etkisizleştirilmesinden sonra DP bu defa seçmen kitlesine de hitap eden muhafazakar MP’ni hedef almaya başlamıştır. Nitekim MP’nin de irticaa dair sabıkası olduğu gerçeği de ortadaydı. Öyle ki 17 Haziran 1950’de 1’inci kongresinde Atatürk’ün kabrine çelenk bırakılması mevzusu tartışmalara neden olmuştur. (Cumhuriyet Gazetesi, 1952: 5) Yine 15 Mayıs 1952’deki 3’üncü büyük kongresinde “Atatürk’ün mezarına çelenk koyma teklifi” tekrar tartışmalara neden olmuştur. (Ulus Gazetesi, 1953: 1) Zira 27 Haziran 1953’teki 4. büyük kongresini toplayan Millet Partisinde buna benzer hadiseler tekrar meydana gelmiştir. Zira kongredeki gerici havadan dolayı eski başkan Hikmet Bayur’un başında bulunduğu inkılapçı kesim 29 Haziran’da<sup>20</sup> (Zafer Gazetesi, 1953: 1, 4) 6 maddelik bir tebliğle yayınlayarak “Atatürk ve inkılaplara aleyhtarlığı bir prensip olarak parti içinde yer aldığı sabit olmuştur” diyerek partiden istifa etmişlerdir. (Zafer

<sup>20</sup> Diğer istifa edenler Pfof. Vasfi Rasit Kemal, Ali Rıza Baskan, Saffet Olgaç, V. İleri, Hüseyin Orak, Sabri Yonar, Tekin İleri Dikmen’dir.

Gazetesi, 1953: 1, 4) Nitekim istifacıların yayınladığı bildiri üzerine harekete geçen adli mercilerin raporu üzerine 8 Temmuz 1953 tarihinde MP'nin bütün teşkilatları geçici olarak kapatılmıştır. Kapatılma hususunda MP, iktidar ile CHP'nin anlaşığı iddiasını ortaya atmıştır. (Ulus Gazetesi, 1953: 3) Ancak MP kapatılmanın kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle 13 Temmuz'da itirazda bulunmuş olmasına rağmen 17 Temmuz'da itirazları ret edilmiştir. (Ulus Gazetesi, 1953: 1) MP'nin mahkeme kararıyla ihtiyati olarak kapatılmasına yönelik kararın alınmasından sonra CHP'nin 15 Temmuz 1953'de yayınladığı bildiri de “siyasi partilerin ihtiyati tedbir mahiyetinde olsa dahi faaliyetten men edilmelerinin ve haklarında yapılacak soruşturma ve kovuşturmanın mevzuun ehemmiyeti ile mütenasip adli mercilerce yapılmasını cemiyetler kanunu sağlamamaktadır” ifadesi yer almaktaydı.<sup>21</sup> (Ulus Gazetesi, 1953: 1) CHP'nin bildiri yayınlaması üzerine 16 Temmuz'da saat 10.30 DP Genel İdare Kurulu toplantı yaparak bir tebliğ yayınlamıştır. Tebliğde “Millet Partisinin mahkeme kararıyla ihtiyati tedbir olarak faaliyetten men edilmesini icap ettiren ve bugün kanunca gizli safhada bulunan tahkikatın mahiyet ve delilleri bilinmediği için bu mevzuda bir fikir söylemeğe imkân görülmemiştir.” denilmekteydi. (Zafer Gazetesi, 1953: 6) MP'nin kapatılma sürecinde inkılapların partisi CHP iktidarı haksız bulunarak ve umdesinde dini temaları barındıran MP'ni desteklemiştir. M. Faik Fenik, bu anlayışından dolayı “Ne oldu o Atatürk'ün söylediği kan?” diyerek CHP'ni eleştirmiştir. Fenik, daha önce İslam Demokrat Partisi ve Milliyetçiler Derneğinin aynı konu gereğince kapatıldığını hatırlatarak ses çıkarılmadığını belirterek “Halk Partisinde ihtiras kürecikleri, vatanseverlik küreciklerini yedi bitirdi mi?” sorusunu sormuştur. (Zafer Gazetesi, 1953: 3) A.Fuad Başgıl, MP'nin kapatılmasının Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasından daha büyük bir hata olduğunu belirterek Menderes'in MP'ni kapatırması hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır:

Millet Partisi, 1951 yılına kadar pek mahdut bir önemi haiz iken, bu tarihten itibaren, memleketin bazı bölgelerinde, bilhassa muhafazakâr muhitlerde genişleyip yayıldı. İleride rakip bir parti olabileceği kanaatini uyandıran bu gelişmeden endişe eden Menderes Hükûmeti...(BAŞGİL, 1966: 99)

DP'nin birinci iktidar devrinin son dönemindeki önemli gelişmelerden biri de vicdan ve toplanma hürriyetlerinin korunması yolundaki kanunun çıkarılmasıdır. Nitekim Adnan Menderes, 17 Ocak 1953 tarihinde Gaziantep'te verdiği nutukta Vicdan hürriyetlerine yan bakanların olmadığını ve bu mevzuda kargaşa çıkarmanın bir anlam ifade etmediğini söylemiştir. Menderes vicdan hürriyetlerine saldırıda bulunanlar olduğunu ancak onlara karşı bütün hürriyetlerin “müdafaasında asla geri” kalınmayacağını belirtmiştir.<sup>22</sup> (Ayın Tarihi, 1953: 22, 69) DP 7 Şubat 1953 tarihinde son hadiseleri değerlendirmek için bir “istişari kongre” düzenlemiştir. Kongrede vicdan hürriyetleri meselesine tekrar değinen Menderes, “Taassubun her nevini hürriyetçi telâkkilerin bir tahribi” olarak saydığını belirterek daha önceki görüşlerini onaylar mahiyette tedbirler alınması için şöyle demiştir:

<sup>21</sup> Zaten bildirin yayınlamasından bir gün sonra Cemiyetler Kanununun değiştirilmesi için teklif hazırlanmıştır.

<sup>22</sup> Menderes, “Vicdanlar din hususundaki baskı altında bulundurulmayacaktır.”

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

“Din gibi en mukaddes bir mefhumun, taarruzlarını millî birliğimize kadar ileri götüren istismarcılar tarafından hürriyetlere karşı bir baskı ve tecavüz aleti olarak kullanılması, sarîh kanuni hükümlerle men olunmalıdır.”<sup>23</sup> (Vatan Gazetesi, 1953: 5)

Menderes’in söylemlerinin bir nedeni de üniversite hocası olup aktif siyasette olanların DP’ye karşı olan tavırları da etkili olmuştur. Nitekim DP’yi eleştiren ve yazarlık yapan hocaların başında Nihat Erim gelmekteydi. Ulus Gazetesi yazarı olan Erim için, çalıştığı gazete 19 Temmuz’daki sayısında “DP iktidarı Prof. Nihat Erim için kanun çıkarıyor!” başlığını atmıştır. (Ulus Gazetesi: 1953: 1) Menderes’in beyanatları doğrultusunda 21 Temmuz 1953’te üniversite profesörlerinin siyasetle uğraşmalarını engellemek için, Üniversiteler kanununda düzenleme yapılmıştır. Zafer Gazetesinde bu düzenleme ile profesörlerinin siyasi teşekküllerde fiilî vazife alamayacakları ve “ilim adamına yakışmayan şekilde politika ile” uğraşmayacakları yer almaktaydı. (Zafer Gazetesi, 1953: 1) Zira bu kanunla özellikle bir çoğu CHP’de fiili olarak görev alan profesörlerin ayrılması amaçlanarak muhalefetin zayıf düşürülmesi beklentisine gidilmiştir.

Nihat Erim ise 19 Temmuz’da Ankara Hukuk Fakültesindeki vazifesinden ayrılarak (Ulus Gazetesi, 1953: 1) siyasete ve gazetede ki köşesine devam etmiştir. DP’ye yakın olan basın ise hem hocaların siyasetle uğraşmalarını hem de dinin siyasete alet edilmesini önlemek için hazırlanan bu kanun tasarılarının önemine binaen her iki kanun için de “Millî Selâmet Kanunları” adı verilmiştir. M. Faik Fenik bu kanunların çıkış nedenini MP’nin memleketi karıştıran ve birbirine düşman kılmasının etkili olduğunu ve murakabeyi kötüye kullanması olduğunu iddia etmiştir.<sup>24</sup> (Zafer Gazetesi, 1953: 1, 3) Vicdan hürriyetlerine yönelik kanunun meclise gelmesinden bir gün önce (19 Temmuz 1953) Adnan Menderes, Aydın’da “inkılaplarımızın korunması için kati tedbirler almak azim ve kararındayız” demekteydi. (Zafer Gazetesi, 1953: 1) Nitekim dinin siyasete alet edilmesini önlemek amacıyla 20 Temmuz’da Adalet Komisyonunda kabul edilen tasarı (Zafer Gazetesi, 1953: 1) aynı gün Meclis’e sevk edilmiştir. Tasarının gerekçesi şu şekilde olmuştur:

Teşkilâtı Esasiye Kanunumuz ve ona tebaan mevzuatımızla teminat altına alınmış bulunan demokratik hürriyetlerin ve ezcümle dinî siyasi hakların son zamanlarda memleket nizamını sarsacak şekilde kötüye kullanıldığı görülmektedir. Nitekim, dinî saik ve gayeler altında girişilen bazı hareketlerin siyasi ve şahsi menfaatleri istihdaf eylediği ve meşru kisveye bürünen ve memlekette hâkim hürriyet havası suiistimal edilerek yapılan bir kısım siyasi toplantıların, müesses temel nizamları baltalamak ve irtica ve taasubu canlandırmak maksadına mâtuf bulunduğu, yer yer tezahür eden hâdiselerin takibi neticesinde meydana çıkmıştır...

<sup>23</sup> Menderes, memleketimizin düşmanlarını din istismarcıları ve komünistler olabilir dedikten sonra kanun konulması gereğini de şöyle açıklamıştır: “Bu suretle din müessesine ve İslamlağa en büyük hizmeti yapacağımıza ve hakiki mümin olan vatandaşlarımızın vicdan telakkilerine uygun bir şekilde hareket edeceğimize de inanmaktayız.”

<sup>24</sup> Fenik, devamla Ticanilere ve Komünistlere karşı çıkarılan kanunlarla bugün bu faaliyetlerin olmadığını belirtmektedir. Bundan dolayı da memleket selameti söz konusu olduğundan çıkarılan kanunlara “doğrudan doğruya Millî Selâmet Kanunları” adını verir. “Millî Selâmet Kanunları”.



# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Vatandaş hukukunu ihlâl eylediği ve dinî ve siyasi hürriyetlerin hududunu zararlı bir surette aştığı aşikâr bulunan bu durumun önlenmesinin, demokrasi prensiplerini ve vicdan hürriyetini müessir bir şekilde korumak ve yurttan anarşi ve düzensizliğe yer vermemek bakımından büyük bir zaruret teşkil eylediği görülmekle bu kanun tasarısını hazırlanması cihetine gidilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 1953: 1)

Basın tarafından “Milli Selamet Kanunu” adı verilen Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Kanunu’nu 23 Temmuz 1953’te Meclis’in 115’inci birleşiminde görüşülmüş ve 46 ret oyuna karşın 252 kabul oyu alarak kanunlaşmıştır. (TBMM Tutanak Dergisi, 1953: 1141) Kabul edilen kanunun cezai yaptırımını şöyleydi:

MADDE 1-Siyasî veya şahsi nüfuz veya menfaat temin etmek maksadiyle dinî veya dinî hisleri yahut dince mukaddes tanınan şeyleri veya dinî kitapları âlet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunulan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

Fiil, neşren işlenirse hükmolunacak ceza yarı nispetinde artırılır. (TBMM Tutanak Dergisi, 1953: 4)

Kanunun kabul edilmesinden sonra kendisi için çıkarıldığı iddia edilen Nihat Erim, daha düne kadar CHP’ne hücum edenlerin ve baskıdan bahsedenlerin DP olduğunu belirterek şöyle devam etmekteydi:

Millet ferdlerini zamanın iktidarına karşı husumete teşvik etmek feci bir hata idi. Şimdi de Atatürk devrimlerini koruma, dini siyasetten uzak tutma, siyasi mücadele nezaleti sağlama gibi aslında herkesin alkışlayacağı güzel fikirleri, başka maksatlar için kullanmaya kalkacak ve millî selâmet tâbirini bu işte öne sürmek aynı şekilde hatadır. Millî husumeti asıl hedefe çevirmek ve millî selâmeti gerçekten aramak gerekirken siyasi rakiplere karşı silah olarak kullanmak büyük hatadır. (Ulus Gazetesi, 1953: 4)

Milli Selamet Kanunlarının kabulünden sonra Meclis 1 Kasım 1953’te toplanmak üzere tatile girmiştir. 1 Kasım 1953’te 9’uncu dönemin 4’üncü toplantısı açılmıştır.

Yeni yasama yılına giren Meclis’te ilk işlerin başında 10 Kasım’da geniş bir katılım töreniyle Atatürk’ün naşının Anıtkabire nakledilmesi olmuştur. (Zafer Gazetesi, 1953: 1) 13 Kasım 1953 tarihinde Mardin Milletvekili Mehmet Kâmil Boran, “cami inşası maksadıyla kurulmuş olan derneklere yapılan yardımın miktarına ve Ankara Belediye hudutları içindeki cami ve mescit sayısına dair” soru önergesine Başbakan adına Devlet Bakanı Celal Yardımcı sözlü olarak cevaplandırmıştır.<sup>25</sup> (TBMM Tutanak Dergisi, 1953: 214) Bu önergeden birkaç gün sonra (18 Kasım 1953) CHP, Hükümetin, camilerin bayındırlaştırılması kaydıyla para harcadığı iddiasında bulunarak “Camilere kaç para verdiniz?” diye sorarak dinin siyasi amaçlar için kullanıldığı ithamında bulunmuştur. Bu iddia karşısında Menderes, “şayet çok

<sup>25</sup> Boran’ı böyle bir soru önergesi vermesine neden Cami’lerin ve çevrelerinin ibadet için nezih bir ortama sahip olmayışı ve sayılarının azalmış olmasıdır.

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

para vermiş isek din propagandası yapmış olmakla itham edileceğiz, az para vermiş isek millete dönüp görüyorsunuz camilerimize bakmıyorlar diyecekler.” (Zafer Gazetesi, 1953: 5) diyerek içinde bulunulan durumun karmaşalığını dile getirmekteydi.

11 Şubat 1954’te DP Meclis Grubu seçimlerin 2 Mayıs 1954’te yapılması kararını aldı. -(FEROZ, BEDİA, 1976: 119) Seçim kararının alınması üzerine seçim kanununda bazı maddelerin değiştirilmesi teklifini veren CHP’lilerin isteği doğrultusunda 15 Şubat 1954’te başlamış ve 17 Şubatta değişiklik kabul edilmiştir.

Seçimlere yaklaşırken partilerin din mevzuu hususunda dikkatli davranmaları için basında uyarılar görülmekteydi. Bunlardan birinde Nadir Nadi, Din konularının siyasete alet edilmemesi gerektiğini hele “bizim gibi, demokratik hayata yeni atılan toplumlar hesabına bu şartın önemi büyüktür” demektedir.<sup>26</sup> (NADİ, 1954) 2 Mayıs’ta yapılan seçimlerin sonucunda DP ezici bir çoğunlukla tekrar iktidar partisi olmuş böylece 1’inci devrede yapmış olduğu politik hamlelerin halk tarafından onaylandığı düşüncesine sahip olarak geçmişin anlayışını sürdürmeye devam etmeyi doğru bulmuştur.

## SONUÇ

Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı Devletinin içine düştüğü zor durumdan kurtarmak için halkın başlattığı bağımsızlık hareketi önemlidir. Bu hareketin askeri kanadını temsil eden Kuvay-i Milliye içerisinde İslami düşüncelerin etkileri önem arz etmekteydi. Zira, Kurtuluş Savaşını idare eden kadrolar, bir taraftan toplum üzerindeki İslamın birleştirici etkisinden istifade ediyor; bir taraftan da “ümme” anlayışından “millet” anlayışına geçişi sağlamaya çalışıyorlardı.

Tek parti dönemindeki laik yaklaşımın toplum üzerindeki olumsuz etkilerinden faydalanmak isteyen Demokrat Parti iktidarı, halkın dini duygularını okşayan politikalar üretiyor, bunu besleyen yasalar çıkartıyordu.

Cumhuriyet Halk Partisinin baskısı, anayasanın laik yapısı Demokrat Partinin hızını kesmiş ve daha ılımlı politikalar üretmesini zorunlu kılmıştır. Ancak 02 Mayıs 1954’de yapılan seçimlerde ezici bir çoğunlukla iktidar olmuş, din ağırlıklı politik hamlelerinin halk tarafından onaylandığını düşünerek aynı anlayışı sürdürmeyi doğru bulmuştur.

<sup>26</sup> Nadi devamla “Kimden ve nereden gelirse gelsin, vatandaşı aldatmak, onun dinî duygularını siyasi maksatlarla gıdıklamak amacı güden teşebbüsler, yurdumuza da, hürriyetlerimize de yapılabilecek kötülerin en fecisidir.” demiştir.

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

## KAYNAKLAR

AHMAD, Feroz – AHMAD, Bedia Turgay **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, I. Basım, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1976.

AKŞİN, Sina ve diğerleri, **Türkiye Tarihi**, 5. Basım, Cem Yayınevi, C.4, İstanbul, 1997.

ARSEL, İlhan, **Laik Devlet Anlayışından Sapmalar**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974.

Atatürk, **Nutuk**, (Yay. Haz., Zeynep Korkmaz), AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990.

**Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, C.1, Atatürk Araştırma Merkezi, 5. basım, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

AYDIN, Muhammet Şevki, **Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme İstihdamı**, , Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Kayseri, 2000.

AYHAN Halis, **Türkiye’de Din Eğitimi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

BANGUOĞLU, Tahsin, **Kendimize Geleceğiz**, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1984.

BAŞGİL, Ali Fuad, **27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri**, (Çev. .M. Ali Sebük-İ. Hakkı Akın), Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1966.

BAŞGÖZ , İlhan **Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

BERKES, Niyazi, **Baticılık, Ulusculuk ve Toplumsal Devrimler**, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002.

CEBECİ, Suat, **Din Eğitimi, Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1966.

DAVER, Bülent, **Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1955.

DUMAN Doğan, **Demokrasi Sürecinde Türkiye’de İslamcılık**, 9 Eylül Yayınları, İzmir, 1997.

DUMANOĞLU, Mehmet, **Türkiye’de Laiklik**, (1920-2003) 2. Basım, Berkan Yayınları, Ankara, 2005.

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

DURSUN, Davut, **Laiklik, Değişim ve Siyaset**, İnsan Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 1955.

ERGİL, Doğu, **Atatürkçü Toplum ve Siyaset Felsefesi Açısından Laiklik**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1990.

ERTAN, Veli-KÜÇÜK, Hasan, **Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi Dinin Müesseseleri ve Din Alimleri**, Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1976.

GOLOĞLU, Mahmut, **Sivas Kongresi**, Başnur Matbaası, Ankara, 1969.

KARATEPE, Şükrü, **Tek Parti Dönemi**, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1993.

KEYDER, Çağlar **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, 10. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

MANAZ, Abdullah **Atatürk Reformları ve İslam**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1995.

MARDİN, Şerif, **Türkiye’de Din ve Siyaset**, 5. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

ÖZEK, Çetin, **100 Soruda Türkiye’de Gerici Akımlar**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968.

ÖZERDİM, Sami N. **Atatürk Devrimi Kronolojisi**, Çankaya Belediyesi Yayınları, Ankara, 1996.

SARAY, Mehmet **Türklerde Din ve Kültürel Hoşgörü, Atatürk ve Laiklik**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

SELEK, Sabahattin, **Milli Mücadele I. Anadolu İhtilali**, 2. Basım, Güneş Matbaacılık, İstanbul, 1965.

-----, Sabahattin, **Milli Mücadele II. İstiklal Harbi**, 2. Basım, Toker Matbaası, İstanbul, 1965.

SENCER, Muzaffer, **Dinin Türk Toplumuna Etkileri**, Garanti Matbaası, İstanbul, 1968.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban, **İslamın Yeniden İnkişafı**, I. Basım, İsam Yayınları, Ankara, 1955.

TARHANLI, İstar B., **Müslüman Toplum, “laik” Devlet**, Afa Yayınları, İstanbul, 1993.

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

TUNAYA, Tarık Zafer, **İslamcılık Akımı**, 1.Basım, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.

YALMAN, Ahmed Emin, **Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, 2. Kitap, 2. Basım, (Haz. Erol Şadi Erdinç), Pera Turizm ve Ticaret Yayınları, İstanbul, 1997.

YÜCEL , Hasan Ali, **Türkiye Maarifi**, Nebioğlu, Yayınevi, İstanbul, 1959.

## MAKALELER

Akbulut, Dursun Ali, “Saltanatın Kaldırılması ve Sonuçları”, **Türkler**, C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

“Başbakanın Din Öğretimi Hakkındaki Demeci”, **Selamet**, S.3-79, Şaka Matbaası, İstanbul, 26 Ocak 1949.

Edip, Eşref, “Hacca Giden Türk Gazetecileri”, **Sebilürreşad**, C.3, S.62, Şaka Matbaası, İstanbul, Ekim 1949,

Edip, Eşref, “Hükûmetin Programı ve Ezan Meselesi”, **Sebilürreşad**, C.IV, S.80, Kardeşler Matbaası, İstanbul, Haziran 1950.

FEROZE, Muhammed, “Laiklikte Aşırılık ve İlimlilik”, **Türkiye’de İslam ve Laiklik**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.

Kaynar, Reşat, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Lâikleşmesinde 3 Mart 1924 Tarihli Kanunların Önemi**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1995.

“Milliyetçiler Derneği”, **Sebilürreşad Dergisi**, C.6, S.144, , Gün Basımevi, İstanbul, Şubat 1953.

Mumcu, Ahmet, “Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Laiklik”, **Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

İştar Tarhanlı, “Türkiye Cumhuriyetinde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi, Osman Tunç, **Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu**, , Beyan Yayınları, İstanbul 1996.

Reed, Howard A., “Laik Türkiye’de İslâm’ın yükselişi”, **Türkiye’de İslâm ve Laiklik**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.

Toprak, Binnaz, “Türkiye’de Dinin Denetim İşlevi” , **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basım Yayınları, İstanbul, 1986.

# AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi  
ISSN:1694 – 528X Sayı: 11 Ocak – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

“Vatanın çıkarmak istediği fitne”, **Sebilürreşad Dergisi**, C.4, S.98, Gün Basımevi, İstanbul, Mart 1951.

## SÜRELİ YAYINLAR

### GAZETELER

Ulus

Yeşil Nur

Cumhuriyet

Vatan

Kudret

Zafer

### DERGİLER

Ayın Tarihi

Sebilürreşad

Selamet

## ANSİKLOPEDİLER

Türkler

## BELGELER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

CHP Yedinci Kurultayı Tutanağı, Ankara, Ulus Basımevi, 1948.

Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları  
Düstur, 3. Tertip

MEB Tebliğler Dergisi

TBMM Zabıt Ceridesi